

Kotunet

- julkaisu 3

Sisältö

1	Projektin lähtökohdat	2
2	Projektin organisoituminen	3
3	Projektin toteutus Arviointimalli Itsearviointin apuvälineet Työpajat	4
4	Arviointitulokset	7
5	Asumispalvelujen hyvien käytäntöjen etsiminen Hyvien käytäntöjen haku Haun tulokset	11
6	Projektin tuotokset	12
7	Asumispalvelujen itse- arviointimalli Arviointialueet ja kriteerit -lomake Ohjeet itsearviointin suorittamiseen	12
8	Toteutetut arvioinnit kunnissa	16
9	Asumispalvelujen hyvien käytäntöjen kerääminen ja tunnistaminen	16
10	Projektin arviointia ja jatkotoimenpidesuosituksia	17
	Lähteet	19
	Liitteet	19

Susanna Hintsala, Tua Nummelin ja
Leena M. Matikka

Laatusuosituksista arviointiin

Hyvät käytännöt ja vammaisten asumispalvelujen
laatusuositukset -projektin loppuraportti

Kehitysvammaliiton osaprojekti

I Projektin lähtökohdat

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto julkaisivat toukokuussa 2003 vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuosituksiset (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4.) Suositukset olivat osa Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman 2000-2003 (TATO) kohdan 53 mukaista laatusuositusten laadintaa. Asumispalvelujen laatusuositusten tavoitteena on tukea kuntia vammaisten henkilöiden asumispalvelujen arvioinnissa ja kehittämisessä. Suositukset on ensisijaisesti laadittu kuntien johtaville viranhaltijoille ja luottamushenkilöille. Ne koostuvat viidestä osasta: 1) strategia, 2) esteetön ympäristö, 3) asunnot, 4) yleiset palvelut ja 5) yksilölliset palvelut. Suosituksissa ei käsitellä erikseen eri vammaisryhmille tarkoitettuja palveluja, vaan niissä pyritään kuvaamaan yleisesti asumispalvelujen toimivia käytäntöjä. Suositukset eivät ole kuntia sitovia normeja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä on pyritty viime vuosina ohjaamaan laatusuositusten avulla. Vammaisten asumispalvelujen laatusuosituksissa korostetaan, että vammaisen ihmisen elämän perustana ovat samat oikeudet kuin muillakin ihmisillä. Suosituksen mukaan hyvän elämän mahdollistajana ovat esteetön ja toimiva ympäristö, hyvin toimivat asumispalvelut sekä todellinen mahdollisuus tasa-arvoon muiden kansalaisten tavoin.

Laatusuositusten tavoitteiden toteutuminen edellyttää rakenteellista, määrällistä ja laadullista kehitystä kehitysvammaisten asumispalvelutuotannossa. Kehitysvammaisille ei ole tarjolla riittävästi asuntoja. Laitosasuminen

on vähentynyt puoleen, mutta edelleenkin laitoksissa asuu pitkäaikaisesti noin 2 700 henkilöä. Kuntien välillä on eroja palvelujen saatavuudessa. Akuutteja kysymyksiä kehitysvammapalveluissa ovat: miten varmistetaan palvelujen asiakaslähtöisyys; miten turvataan koulutettujen työntekijöiden saatavuus alalle; miten varmistetaan henkilöstön osaaminen ja jaksaminen pitkällä tähtäimellä ja miten palvelujen laatu voidaan turvata kuntien niukoilla taloudellisilla resursseilla.

Päätäjät, suunnittelijat ja työntekijät tarvitsevat välineitä, joiden avulla he voivat arvioida ja seurata tuottamiensa tai ostamiensa palvelujen laatua. Palvelujen hyvän laadun kriteeri on myös taloudellisuus. Kun toimitaan niukoilla resursseilla, on välttämätöntä kiinnittää huomio palvelujen tuottamisen tehokkuuteen ja erityisesti palvelujen vaikuttavuuteen, jotta niukoilla resursseilla saataisiin aikaan mahdollisimman paljon hyviä vaikutuksia. Palvelusisältöjä on tarkasteltava yhdessä niiden tuottamistavan ja kustannusten kanssa. Kehitysvammaisten asumispalvelujen yhdenvertaisen toteuttamisen varmistamiseksi tulee luoda arvioinnin ja seurannan välineitä, joilla voidaan osoittaa palvelutarpeiden, kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen niin kunnan-, alueen- kuin valtakunnankin tasolla. Tärkeää on myös paikantaa palvelujen järjestämisen hyviä käytäntöjä, tiedottaa niistä laajasti ja edistää niiden soveltamista uusiin ympäristöihin.

Keväällä 2003 käynnistyivät kehitysvamma-alan järjestöjen ja sosiaali- ja terveysministeriön kesken neuvottelut siitä, miten kehi-

tysvammaisten erityistarpeet ja vakiintuneet palvelukäytännöt voitaisiin ottaa huomioon suosituksissa. Suositusten julkaisemisen jälkeen pidettiin tärkeänä niiden tunnettuuden lisäämistä ja käyttöönoton edistämistä kehitysvamma-alalla. Neuvottelujen tuloksena kehitysvamma-alan järjestöt käynnistivät lokakuussa 2003 yhteisen hankkeen, jonka tarkoituksena oli tukea laatusuositusten käyttöönottoa ja soveltamista kehitysvammapalveluissa sekä

arvioida suositusten käyttökelpoisuutta kehitysvammaisten asumispalvelujen arvioinnissa ja kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö rahoitti hanketta (sopimus 64/PSO/2002, Sosiaali- ja terveysministeriö).

Kehitysvamma-alan järjestöjen ”Hyvät käytännöt ja vammaisten asumispalvelujen laatusuositukset” –projekti toteutettiin lokakuun 2003 ja syyskuun 2004 välisenä aikana.

2 Projektin organisoituminen

Hankkeen toteutuksesta ja koordinoinnista vastasi Kehitysvammaliitto ja sen toteutukseen osallistuivat myös Kehitysvammaisten tukiliitto ja FDUV (Förbundet de Utvecklingstördas Väl r.f.). Järjestöjen hankkeet muodostivat omat osaprojektinsa erilaisine tehtävineen. Projektin vastuuhenkilönä toimi Kehitysvammaliiton tutkimusjohtaja Leena Matikka ja projektin valvojana ylitarkastaja Aini Kimpimäki sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Projektille asetettiin ohjausryhmä, johon kutsuttiin jäseneksi kehittämispäällikkö Riitta Haverinen Stakesista, ylitarkastaja Aini Kimpimäki STM:stä, kehityspäällikkö Salme Sundqvist Suomen Kuntaliitosta, toiminnanjohtaja Anne Wasen Helsingin kaupungin Toimivasta kodista ja sosiaalityöntekijä Harry Yltävä Lohjan kaupungin sosiaali- ja terveystoimesta. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi tutkimusjohtaja Leena Matikka Kehitysvammaliitosta. Esittelijöinä toimivat projektisihteeri Maarit Aalto FDUV:sta, suunnittelija Jukka Kaukola Kehitysvammaisten Tukiliitosta ja projektipäällikkö Susanna Hintsala Kehitysvammaliitosta, joka hoiti myös sihteerin tehtävät. Johtoryhmä kokoontui kolme kertaa.

Hanke suunniteltiin järjestöjen kesken siten, että FDUV ja Kehitysvammaisten Tukiliitto järjestivät koulutusta laatusuositusten käyttöönotosta, keräsivät tietoa palvelujen käyttäjien näkökulmista sekä tuottivat laatusuosituksista selkokielisen version ja muuta tutkimateriaalia. Kehitysvammaliiton osapro-

jektin tavoitteena oli kuntien käytäntöjen selvitys laatusuositusten ydinalueilla sekä hyvien käytäntöjen kokoaminen.

Kehitysvammaliiton osaprojektin vastuuhenkilö oli projektipäällikkö Susanna Hintsala. Hänen lisäksi projektissa työskentelivät tutkija Tua Nummelin ja projektisihteeri Ilona Ainali.

Kehitysvammaliiton keskeisimmät tehtävät projektissa olivat:

- 1) Kuvata muutamien pilottikuntien nykyisiä käytäntöjä asumispalvelujen ydinalueilla.
- 2) Arvioida kuntien asumispalvelujen toteuttamiskäytäntöjä suositusten ydinalueilla, etsiä sosiaalisia innovaatioita ja pysyvämpiä hyviä käytäntöjä. Toteutustapa: Paikalliset laatu tiimit, joissa ovat edustettuina sekä asiakas- että tuottajanäkökulma, arvioivat oman kuntansa asumispalvelut Kehitysvammaliiton ohjauksessa.
- 3) Raportoida tulokset STM:lle sellaisessa muodossa, että myös muut kunnat voivat niitä hyödyntää.
- 4) Tehdä toimenpide-ehdotuksia siitä, miten kunnat voisivat kehittää omia käytäntöjään suositusten suuntaan.

3 Projektin toteutus

Osaprojektin toimeenpanosuunnitelma valmistui joulukuussa 2003, jolloin käynnistettiin neuvottelut pilottikuntien kanssa projektiin mukaan tulosta.

Pilottikunniksi valittiin Jämsänkosken kaupunki, Lohjan kaupunki, Lappeenrannan kaupunki, Hämeenkyrön kunta ja Perniön kunta. Piloteista Jämsänkoski, Lohja, Lappeenranta ja Perniö osallistuivat samaan aikaan myös Kehitysvammaliiton Alli-verkoston toimintaan, jossa arvioidaan ja kehitetään kehitysvammaisten asumispalvelujen laatua valtakunnallisen verkoston avulla. Hämeenkyrön kanssa oli niinikään tehty aiemmin kehitysvammaisten asumispalvelujen arviointia. Koska työskentelyaikataulu oli tiukka, koettiin hyväksi, että pilottikunnat olivat Kehitysvammaliitolle jo entuudestaan tuttuja yhteistyökumppaneita.

Taulukko 1. Taustatietoja projektin pilottikunnista.

Pilottikunta	Kunnan väkiluku	Kehitysvammaisten määrä kunnassa
Perniö	6000	41
Jämsänkoski	7580	56
Hämeenkyrö	10 000	62
Lohja	36 000	195
Lappeenranta	58 897	350

Projektin työjärjestys muodostui seuraavanlaiseksi:

- 1) Mallin luominen auttamaan kuntia arvioimaan kehitysvammaisille järjestämiään asumispalveluja ja parantamaan niiden laatua laatusuositusten tavoitteiden suuntaisesti
- 2) Pilottikuntien itsearviointien ohjaaminen työpajatyöskentelynä, tulosten raportointi ja laatusuositusten soveltuvuuden arviointi

- 3) Keskustelun avaaminen ”hyvät käytännöt” -käsitteestä ja hyvien käytäntöjen tunnistamisen prosessista, asumispalvelujen hyvien käytäntöjen etsiminen ja niiden kuvaaminen.

Arviointimalli

Projektissa kehitettiin itsearviointimalli, jota kokeiltiin Kehitysvammaliiton ohjauksessa. Malli perustui nykyisten palvelukäytäntöjen kuvaukseen ja käytäntöjen arviointiin laatusuositusten viidellä ydinalueella (strategia ja kuntasuunnittelu, esteettömyys, asunnot, yleiset palvelut ja yksilölliset palvelut) käyttäen hyväksi kullekin arviointialueelle laadittuja apukysymyksiä.

Pilottikuntien tehtävät hankkeessa olivat:

1. Yhdyshenkilön nimeäminen.
2. Osallistuminen Kehitysvammaliiton työpajoihin.
3. Itsearviointien toteuttaminen omassa kunnassa järjestämällä kaksi itsearviointi-istuntoa. Itsearviointi toteutettiin Kehitysvammaliiton ohjeiden mukaisesti ja itsearviointilomakkeistoa käyttämällä.
4. Itsearviointien tulosten raportointi Kehitysvammaliiton työpajoissa.

Hanke oli aikataulultaan varsin tiukka. Itsearviointi piti toteuttaa kunnissa vajaassa neljässä kuukaudessa.

Itsearvioinnin apuvälineet

Arvioinnin toteuttamisen tueksi laadittiin esimerkkikuvaus fiktiivisestä kunnasta, tiivistelmä arviointialueiden sisällöistä ja kriteereistä (liite 1), itsearvioinnissa käytettävät lomakkeet (liite 2) ja arvioinnin suorittamisohjeet (liite 3).

Itsearvioinnin kriteerit muodostettiin hankkeen aikana käyttäen lähtökohtana vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuosituksen arviointialueita ja niiden sisältöjä. Arviointilomake sisältää laatusuosituksen arviointialueet ja kullekin arviointialueelle asetetut tavoitteet. Tavoitteiden ohkeen on kirjattu ehdotuksia siitä, mitä kyseinen alue konkreettisesti tarkoittaisi arvioitaessa erityisesti kehitysvammaisten asumispalveluja. Ehdotukset on kirjattu kysymyksiksi ja näitä apukysymyksiä suositeltiin käytettäväksi arvioinnin apuna.

Arviointilomakkeen avulla kunnat arvioivat omaa toimintaansa, sen vahvuuksia ja parantamisalueita. Lomakkeella kysyttiin myös arvioita laatusuosituksen toimivuudesta sekä kokemuksia itsearvioinnin toteuttamisesta.

Yleiskuvauksen tarkoituksena oli kuvaila kunnan yleistä toimintaympäristöä kuten kunnan kokoa, väestön määrää, ikärakennetta, elinkeinorakennetta, kehitysvammopalvelujen valikoimaa sekä muita asioita ja erityispiirteitä, jotka kuvaavat kuntaa ja muodostavat taustan sen toiminnalle.

Itsearvioinnin ohjeissa on selostettu arviointiprosessin kulkua. Itsearviointiprosessi koostui kolmesta vaiheesta (crt. EFQM-itsearviointimalli:

1. Etukäteistehtävä
2. Ensimmäinen kokous, jossa kuvattiin kunnan käytäntöjä ja
3. Toinen kokous, jossa käytäntöjä arvioitiin.

Ohjeissa kuvataan yksityiskohtaisesti kokousten kulkua ja niihin tarvittavia valmisteluja ja tarvikkeita. Työskentely aloitettiin jokaisen osallistujan itsenäisellä arvioinnilla ja edettiin parityöskentelyn kautta koko ryhmän yhteisen näkemyksen muodostamiseen. Ensimmäisen kokouksen järjestämiseen oli ohjeissa jätetty väljemmät puitteet kuin toiseen kokoukseen, mutta kokemusten perusteella toisen kokouksen ohjeita suositeltiin käytettäväksi alusta lähtien.

Tarkempaa tietoa kokousten ohjeistuksesta löytyy liitteestä 3.

Työpajat

Kunnille järjestettiin yhteensä kolme työpajaa. Aluksi oli suunniteltu järjestettäväksi kaksi kevään aikana, mutta osallistujien toivomuksesta järjestettiin syksyllä vielä kolmas työpaja itsearviointien kirjallisen hiomisen loppuunsaattamiseksi. Kaikki työpajat pidettiin Kehitysvammaliiton tiloissa Helsingissä.

Ensimmäinen työpaja pidettiin 18.3.2004 ja osallistujia oli 13. Jokaisesta kunnasta osallistui vähintään kaksi henkilöä. Tavoitteena oli esitellä hankkeen toteutusta ja perehdyttää osallistujat itsearvioinnin tekemiseen sekä arviointikriteereihin. Osallistujille esiteltiin vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuositus, johon oli pyydetty tutustumaan myös etukäteen. Työpaja aloitettiin käymällä läpi hankkeen tavoitteet, toteutustapa, aikataulu ja osallistujien tehtävät. Ryhmätöinä harjoiteltiin arviointi-istunnon toteuttamista ja itsearvioinnin tekemistä kuvitteellisen Suomelan kunnan esimerkkitapauksen avulla. Kunnat nimesivät yhdyshenkilön hanketta varten ja valitsivat arviointialueet, joilla kunta toteutti itsearvioinnin. Koska aikaa itsearvioinnin suorittamiseen oli rajallisesti, kunnat eivät voineet toteuttaa itsearviointia kaikilla ydinalueilla, vaan kullekin kunnalle sovittiin kaksi arviointialuetta. Työpajan osallistujille jaettiin vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus, itsearviointikriteerit, ohjeet itsearvioinnin toteuttamiseen, itsearviointilomake ja kuvitteellinen tapauskuvaus oman kunnan toiminnan kuvauksen kirjoittamiseksi.

Ensimmäisen ja toisen työpajan välillä osallistujat toteuttivat itsearvioinnin omissa kunnissaan valituilla laatusuosituksen arviointialueilla. Arvioinnin toteuttamista varten kunnat kutsuivat koolle arviointitiimin. Tiimien kokoonpanoksi suositeltiin virkamiesjohdon, työntekijöiden, asiakkaiden ja omaisten lisäksi kutsuttavaksi mukaan erilaisia asiantuntijoita, esimerkiksi asuntotoimesta, rakennusvirastosta ja eri palvelujen työntekijöistä. Ne kunnat, jotka olivat jäsenenä Kehitysvammaliiton Alli-

Taulukko 2. Arviointialueiden valinta.

Kunta	Strategia	Esteetön ympäristö	Asunnot	Yleiset palvelut	Yksilölliset palvelut
Hämeenkyrö				x	x
Jämsänkoski			x		x
Lappeenranta	x	x			
Lohja	x				x
Perniö			x		x

verkostossa, hyödynsivät jo ennestään muodostettua Alli-verkoston työskentelyä ohjaavaa tiimiä. Alli-verkoston tiimejä täydennettiin tarvittaessa arviointia varten lisäksi muilla asiantuntijoilla. Yhdessä kunnassa ei ollut ennestään tiimiä, vaan se organisoitiin tätä tehtävää varten. Osassa kuntia palvelujen käyttäjät muodostivat omia ryhmiä, joiden työskentelyn tuloksia raportoitiin arviointiryhmälle.

Ohjeissa suositeltiin, että arviointitiimit pitivät vähintään kaksi arviointikokousta. Etukäteistehtävänä tiimien jäsenille oli tutustuminen laatusuositukseen ja arviointilomakkeen kysymyksiin sekä omien havaintojen kirjaaminen arvioitavasta alueesta. Ensimmäisessä arviointikokouksessa koottiin osallistujien näkemykset kunnan käytännöistä ja toimintatavoista ja niistä kirjoitettiin kuvaus. Toisessa arviointikokouksessa arvioitiin kunnan käytäntöjen vahvuuksia ja parantamisalueita valitulla arviointialueella.

Toinen työpaja pidettiin 11.5. 2004 ja siihen osallistui 14 henkilöä. Jokaisesta kunnasta osallistui vähintään kaksi henkilöä. Tavoitteena oli analysoida kunnissa tehdyn arvioinnin tuloksia ja hyviä käytäntöjä sekä arvioida vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuosituksen soveltuvuutta kehitysvammaisten asumispalveluihin. Kunnat esittelivät vuorotellen kuntansa käytän-

töjä ja toimintaa valituilla arviointialueilla sekä arvioinnin tulokset. Sen jälkeen jokainen kunta arvioi toisen kunnan käytäntöjen kuvauksen ja arvioinnin tulokset. Jokainen kunta siis arvioi toisen kunnan tekemän kuvauksen ja arvioinnin ja sai itse toiselta kunnalta arvion omasta työstään. Työskentelyn tarkoituksena oli antaa osallistujille apua ja ideoita kuvauksen ja arvioinnin edelleen parantamiseen ja hiomiseen. Osallistujien toiveesta sovittiin alkuperäisistä suunnitelmista poiketen pidettäväksi syksyllä vielä kolmaskin työpaja, jossa käsiteltäisiin viimeistelyjä kuvauksia. Yhteenvetona esitettiin työskentelyn tulokset koko ryhmälle. Lopuksi käytiin keskustelua vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuosituksen soveltuvuudesta kehitysvammaisten asumispalveluihin.

Kolmas työpaja pidettiin 9.9.2004 ja siihen osallistui 14 henkilöä. Jokaisesta kunnasta osallistui vähintään kaksi henkilöä. Osallistujat esittelivät muille itsearviointinsa tulokset ja arviointiprosessista saadut kokemukset. Ryhmätyönä käytiin läpi arviointialueet ja pohdittiin, puuttuuko alueesta tärkeitä näkökulmia. Nostettiin myös esille jokaisen alueen tärkeimmät asiat, joiden toteutumista tulisi kuntatasolla seurata ja mietittiin mahdollisia indikaattoreita seuranta varten.

4 Arviointitulokset

Itsearvioinnin tulokset. Seuraavaksi käydään lyhyesti läpi arvioinnin tärkeimmät tulokset arviointialueittain. Liitteessä 4 on yksityiskohtaisempi yhteenveto kuntien arvioinnin tuloksista. Jokainen kunta arvioi kaksi arviointialuetta.

Arviointialue 1: Strategia

Vammaispalvelujen strateginen suunnittelu vaihtelee kuntien välillä. On kuntia, joissa on laadittu vammaispalvelujen kehittämisen strategia, vammaispoliittinen ohjelma ja toimenpideohjelma, joita seurataan. Toisissa kunnissa on kuntasuunnitelmassa maininnat vammaisten ihmisten asioista ja yleisluontoinen vammaispoliittinen ohjelma ilman konkreettisia kannanottoja. Myös vammaisneuvoston aktiivisuus ja vaikuttavuus kunnan päätöksentekoon vaihtelee. Kuntien itsearvioinneissa on mainittu, että erityisryhmien, kuten esimerkiksi autistien, asumispalvelujen järjestämiseksi tarvitaan usein seudullista yhteistyötä, koska yhdessä kunnassa ei ole tarpeeksi paljon palvelujen käyttäjiä palvelun järjestämiseksi kunnan omana toimintana.

Arviointialue 2: Esteetön ympäristö

Arviointialuetta arvioineissa kunnassa sosiaali- ja terveystoimi sekä vammaisneuvosto antoivat lausuntoja kaavoituksesta ja rakentamisesta. Sosiaali- ja terveystoimi antoi lausuntoja pyydettyä. Vammaisneuvostolta lausuntoja ei tavallisesti pyydetty, vaan lausuntojen antaminen riippui vammaisneuvoston omasta aktiivisuudesta. Kunnassa oli kartoitettu esteettömyyttä ja sen parantamiseksi oli laadittu toimenpideohjelma. Vammaisneuvosto seurasi ohjelman toteutumista. Koettiin, että kunnassa oli sujuva yhteistyö asuntotoimiston ja kehitysvammapalvelujen välillä. Asuntojen rakentamisessa ja muutostöissä otettiin hyvin huomioon kehitysvammapalveluissa esitetyt

toiveet. Tiedollisessa esteettömyydessä toivottiin parannuksia ympäristön selkkokielisyydessä ja palveluista tiedottamisessa. Ratkaisuksi ehdotettiin mm. kuvasymbolien käytön lisäämistä.

Arviointialue 3: Asunnot

Aluetta arvioineissa kunnissa ei tällä hetkellä ollut jonoja kehitysvammaisten asumispalveluihin. Asuntoja oli tähän asti onnistuttu järjestämään kaikille niitä tarvitseville, mutta tiedossa oli kuitenkin omaisten luona asuvia kehitysvammaisia, jotka tulisivat lähiaikoina tarvitsemaan asuntoa. Erityisesti ikääntyneiden omaisten luona asuvien kehitysvammaisten asunnon tarve voi tulla yllättäen omaisen terveydentilan heikkenemisen myötä. Vaikka asuntoja olikin järjestynyt niitä tarvitseville, kunnan vuokra-asuntojen sijainti ei aina ollut kehitysvammaisille soveltuva. Rauhattomalla alueella tai kaukana palveluista sijaitsevat asunnot eivät sovellu kehitysvammaisten tarpeisiin. Kuntien uudisrakennukset olivat toimivia, monimuotoisia ja muuntelukelpoisia. Vanhat vuokra-asunnot olivat vaikeammin muunneltavissa. Kuntien tiedot palvelutarpeista vaihtelevat. Toisissa kunnissa on tehty tarvekartoituksia ja -kyselyjä, toisissa ei.

Arviointialue 4: Yleiset palvelut

Joissakin kunnissa kehitysvammaisten asunnot sijaitsevat keskustassa palvelujen läheisyydessä, mutta toisissa kunnissa kehitysvammaisille soveltuvat asunnot olivat kaukana palveluista. Yhdessä kunnassa, jossa asunnot olivat kaukana keskustasta, ei ollut paikallisliikennettä. Yleisten palvelujen käyttö oli näin ollen hyvin vaikeaa ja vaati aina kuljetuspalvelua. Yleisten palvelujen toimivuuden arvioinnissa pidettiin sosiaali- ja terveyspalveluja erityisen hyvin toimivina palveluina ja myös julkinen liikenne mainittiin. Tukea ja apua asioiden hoitamiseen oli saatavil-

la, joskin kaivattiin enemmän yksilöllistä apua ja ohjausta vapaa-ajan harrastustoimintaan. Yhteiskunnan itsepalveluorientoituneisuuden takia monen kehitysvammaisen henkilön on vaikea käyttää palveluja itsenäisesti. Myös ostoskeskusten ja supermarkettien keskittäminen asuinalueiden ulkopuolelle vaikeuttaa asiointia ja ostoksilla käyntiä.

Arviointialue 5: Yksilölliset palvelut

Palvelusuunnitelmat koettiin hyväksi apuvälineeksi yksilöllisten palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen. Palvelusuunnitelmia oli pyritty laatimaan kaikille niistä tarvitseville, mutta suunnitelmia ei pystytty laatimaan ja päivittämään riittävästi puutteellisen resursoinnin takia. Ongelmia oli myös palvelusuunnitelmiin sisällyttämisen tiedon jatkohyödyntämisessä, esimerkiksi palvelutarpeen kartoituksen tai palvelujen suunnittelun pohjaksi. Alli-verkostoon kuuluneissa kunnissa oli osana verkoston työskentelyä kartoitettu palvelutarvetta ja niissä koettiin yleisesti, että palvelujen tarve oli hyvin tiedossa. Muissa kunnissa ei oltu tehty palvelutarpeen kartoitusta. Yleisesti koettiin, että kotiin vietäviä palveluja samoin kuin tilapäishoito- ja lomituspalveluja ei ollut tarpeeksi. Palveluja arvioitiin ja kehitettiin yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa vaihtelevasti, joissakin kunnissa palvelujen käyttäjät osallistuivat palvelujen kehittämiseen säännöllisesti ja toisissa eivät lainkaan.

Kokemuksia arvioinnista

Kuntien kokemukset arvioinnin tekemisestä olivat pääosin positiivisia, vaikka perehtymistä laatusuositukseen pidettiin hieman työläänä. Koettiin, että arviointi herätti uusia ajatuksia ja saatiin aikaan aitoa keskustelua tärkeistä asioista. Arviointikokouksien työskentelytapa auttoi saamaan kaikkien mielipiteet esille. Hyviä kokemuksia oli saatu myös siitä, että eri tahot ja asiantuntijat kokoontuvat yhteen, yhteisen pöydän ääreen. Osa kunnista oli sitä mieltä, että palvelujen käyttäjien mielipiteet saatiin parhaiten esille järjestämällä heille

omat keskusteluryhmät, osa kunnista taas piti palvelujen käyttäjien mukanaoloa yhteisessä arviointiryhmässä parempana vaihtoehtona.

Arviointiin osallistuneiden mielipiteitä:

”Kaikkien kokoukseen osallistuneiden näkemykset saatiin hyvin esille tällä tavalla ja syntyi oikeita keskusteluja käsiteltävistä asioista.”

”Isotoinen, vaatii enemmän aikaa perehtymiseen. Tiivistä keskustelua.”

”Herättää ajattelemaan kunnan nykyistä tilaa ja omaa työskentelyämme kehitysvammaisten henkilöiden asumisen laadun parantamiseksi huomioiden heidän yksilölliset tarpeensa. Moni asia on hyvin, mutta silti parantamisen alueita on paljon.”

Laatusuositusten soveltuvuus

Työpajojen osallistujat pitivät laatusuosituksia toisaalta hyödyllisenä ja näkökulmia monipuolisesti esille nostavana strategisen työskentelyn apuvälineenä. Toisaalta laatusuosituksia pidettiin aika korkealla abstraktitasolla olevana vaikeaselkoisena asiakirjana, joka on kaukana arkisesta työskentelystä. Laatusuositusten sisältämät asiat ja näkökulmat koettiin tärkeiksi, mutta niiden ankkuroituminen konkreettiseen toimintaan nähtiin ongelmallisena. Itsearviointikriteeristöissä olevia kysymyksiä pidettiin hyödyllisinä ja niiden nähtiin muodostavan ”siltaa” abstraktisesta konkreettiseen.

Työpajojen osallistujat toivoivat, että jokaisen alueen kaikkein tärkeimmät asiat olisi voitu priorisoida ja nostaa esille. Laatusuositus sisältää nykyisellään monta tärkeää asiaa, joita on esitelty perä perään. Osallistujat pitivät vaikeana tärkeimpien asioiden erottamista vähemmän tärkeistä asioista. Palvelujen käyttäjien hyvinvointiin jotkut asiat vaikuttavat kuitenkin muita enemmän.

Laatusuositusten soveltamista kehitysvammaisten asumispalveluihin pidettiin osittain vaikeana siksi, että yhteisöasumista ei käsitellä suosituksissa lainkaan, vaikka se on kehitysvammaisilla tavallisin asumispalvelujen

muoto tällä hetkellä. Yhteisöasuminen asumis- palvelun muotona tuo keskusteluun asumis- palvelujen laadun osalta erilaisia näkökulmia ja haasteita, joita ei itsenäisessä asumisessa ole, kuten esimerkiksi yksilöllisyys ja yksityisyys, mahdollisuudet vaikuttaa yhteisön toimintaan ja asuintoverien valintaan. Laatusuosituksien soveltamiseksi kehitysvammaisten asumiseen yhteisöasumisen näkökulman lisäämistä pidettiin erittäin tärkeänä.

Osallistujat kokivat myös ongelmallisena sen, että laatusuosituksista puuttuu kokonaan taloudellinen näkökulma. Talous ja resurssit asettavat kuitenkin kehykset palvelujen toteuttamiselle. Palvelujen laadusta puhuttaessa unohdetaan usein myös se, että palvelujen hyvään laatuun sisältyy myös niiden tehokas tuotanto. Sellaiset palvelut, joiden tuotantoon

resursseja on käytetty tuhlaavasti ja tehottomasti, eivät ole laadukkaita palvelujen sisällöstä huolimatta. Myöskään palvelujen vaikuttavuutta ei laatusuosituksessa käsitellä. Palvelujen vaikuttavuutta tulisi kuitenkin jatkuvasti tutkia ja seurata.

Laatusuosituksessa käsiteltävien asioiden priorisointi

Kolmannen työpajan osallistujat valitsivat arviointialueilta tärkeimpinä pitämiään asioita, joiden toteutumista tulisi kuntatasolla seurata. Yleisiä palveluja käsittelevää arviointialuetta ei ehditty käsitellä. Samalla pohdittiin myös puuttuuko alueilta joitakin tärkeitä näkökulmia.

Taulukko 3. Arviointialueiden sisällön priorisointi, seurannan välineitä ja puuttuvia näkökulmia. Kolmannen työpajan työskentelyn tulokset.

Arviointialue	Tärkeimmät asiat	Toteutuksen seurannan indikaattori / väline	Arviointialueelta puuttuvat näkökulmat
Strategia ja kuntasuunnittelu	1. Kuinka hyvin yleiset palvelut soveltuvat kaikille kuntalaisille	Erityispalveluihin turvautuvien määrä	Konkreettisen palvelutarpeen yhteys kuntasuunnitteluun.
	2. Palvelusuunnitelmista ja palvelujen tarvekartoituksista saatujen konkreettisten tietojen tärkeys kuntasuunnittelun lähtökohtana	Palvelusuunnitelmien määrä ja niistä saatujen tietojen hyödyntäminen kuntasuunnittelussa	
	3. Kaikille yhteinen laatusuositus asettaa toiminnalle kehykset	Arviointi suosituksen toteutuksesta	
Esteettömyys	1. Esteetön kulku	Arviointiryhmä, joka koostuu liikunta- ja aistivammaisista henkilöistä sekä vammaispalvelujen ja teknisen toimen virkamiehistä, liikkuu yhdessä kaupungilla ja arvioi esteettömyyttä.	Selkokieliisyys ja tiedollinen esteettömyys. Esteettömyyden suhde esteettisyyteen.
	2. Palvelujen saavutettavuus	Asiakaspalautejärjestelmä tai kysely / haastattelu	
	3. Viestinnän helppous	Asiakaspalautejärjestelmä tai kysely / haastattelu	
Asunnot	1. Asuntojen määrällinen riittävyys	Asumispalvelujen jonot, palvelujen tarvekartoitukset	Ei puuttuvia näkökulmia
	2. Asuntojen muunneltavuus eri elämäntilanteissa	Muuttojen määrä, jonka syynä on asunnon sopimattomuus	
	3. Erialaisten asumisratkaisujen / asumismuotojen olemassaolo	Palveluvalikoiman laajuus	
	4. Mahdollisuus yksityiselämään ja kotirauhaan	Kyselyt / haastattelut	
	5. Asukkaiden mukanaolo asuntojen suunnittelussa	Hankkeiden määrä, jossa asukkaat ovat osallistuneet suunnitteluun	
Yksilölliset palvelut	1. Palvelujen yksilöllinen toteutus käyttäjän tarpeiden mukaisesti	Palvelusuunnitelmat ja asiakaspalaute	Vapaa-ajan tärkeys ja mahdollisuus saada yksilöllistä tukea myös vapaa-aikaan ja harrastuksiin.
	2. Palvelusuunnitelmien käyttö palvelujen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin apuna	Palvelusuunnitelmat ja asiakaspalaute	
	3. Kuntalaiset saavat tietoa ja neuvontaa palveluista ja tarvittaessa asumiskokeilua ja -valmennusta	Palvelusuunnitelmat ja asiakaspalaute	
	4. Palveluja kehittäminen ja arviointi yhdessä käyttäjien kanssa	Palvelusuunnitelmat ja asiakaspalaute	
	5. Henkilöstön määrän ja osaamisen riittävyys	Asiakkaiden mahdollisuudet päästä ulos päivittäin, päästä käymään wc:ssä, mennä nukkumaan ”normaali-aikaan”. Henkilökunnan määrä / asiakas. Henkilökunnan koulutus ja työnohjaus.	

5 Asumispalvelujen hyvien käytäntöjen etsiminen

Hyvien käytäntöjen haku

Kehitysvammaisten asumispalvelujen hyvien käytäntöjen hakemisesta laadittiin ilmoitus (liite 5). Ilmoitus julkaistiin kevään 2004 aikana helmikuusta alkaen Kehitysvammaliiton internetsivuilla, Kehitysvammaliiton jäsenkirjeessä, Ketju-lehdessä, Stakesin Laatupala-lehdessä, Kunta-lehdessä, Kunta-lehden internetsivuilla sekä lähetettiin Alli-verkoston jäsenille ja jaettiin lukuisten erilaisten tilaisuuksien yhteydessä. Kehitysvammaliiton internetsivuilla oli ilmoituksen lisäksi myös ohjeet hyvien käytäntöjen kirjoittamista varten.

Hyvien käytäntöjen keräämisen tarkoituksena on, että hyväksi havaittuja asioita voidaan jakaa myös muille ja muut voivat hyödyntää niitä omassa toiminnassaan. Hyvien käytäntöjen kuvausten täytyy sisältää tarpeeksi tietoa, jotta lukija voi arvioida soveltuuko kyseinen käytäntö hänen tilanteeseensa ja toimintaympäristöönsä. Projektissa laadittiin alustavat kirjoittamisohjeet työntekijöille hyvien käytäntöjen kuvaamiseen.

Ilmoituksessa käsitettä ”hyvä käytäntö” kuvattiin näin:

Hyvä käytäntö voi olla esimerkiksi toimintatapa, ohje, opetusmateriaali, tuoteinformaatio, standardi tai tarkistuslista, joka on johtanut toiminnan parantumiseen. Hyvän käytännön tavoitteena voi olla olosuhteiden parantaminen, asiakastytyvyyden lisääminen, asiakkaiden osallistumisen tai heidän itsemääräämisoikeutensa vahvistaminen, asiakkaiden valtaistuminen, resurssien tehokkaampi hyödyntäminen, työkäytäntöjen selkiyttäminen, tiedon lisääminen tai mitä tahansa muuta, joka on hyödyksi yhteisölle, työntekijöille ja asiakkaille.

Haun tulokset

Ehdotukset toivottiin lähetettävän Kehitysvammaliittoon viimeistään 1.4.2004. Yhteensä

kuusi eri tahoa lähetti ehdotuksia kehitysvammaisten asumispalvelujen hyvistä käytännöistä. Lähettäjät olivat työntekijöitä ja johtohenkilöitä kuntien kehitysvammapalveluista ja erityis- huoltopiirien kuntayhtymistä. Myös yhdestä alaan liittyvästä projektista lähetettiin ehdotus. Toiset tahot lähettivät yhden ehdotuksen, toiset useita. Ehdotusten tarkkaa määrää on vaikea laskea, koska osa ehdotuksista oli enemmän toimintaperiaatteita ja arvoja kuin suoranaisesti käytäntöjä. Lähetetyistä ehdotuksista vain pari oli kirjoitettu kirjoitusohjeiden mukaisesti.

Ehdotukset käsittivät mm. seuraavia aiheita:

- Asumisharjoittelu ja -kokeilu
- Asukastoimikunta
- Asukaskokoukset
- Päiväohjelma-taulu
- Asukkaiden omat kansiot
- Asukkaan saattohoito
- Päivätoiminnan järjestäminen
- Ulkoilu ja vapaa-ajanvietto
- Siivousjärjestelyt
- Henkilökunnan työtehtävien järjestelyt
- Vammaisten lasten vanhempien kerho
- Yhteisöllisyyden lisääminen ryhmäasumisessa
- Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen ryhmäasumisessa
- Yhteistyö kunnan sosiaalitoimen kanssa

Haun päättymisen jälkeen jokaista ehdotuksen lähettänyttä kiitettiin osallistumisesta kirjeitse. Osaa ehdotuksen lähettäneistä henkilöistä pyydettiin jatkamaan kirjoitustaan lähettämästään hyvästä käytännöstä, jotta kirjoituksia olisi mahdollista hyödyntää jatkossa. Kirjoittajat saivat myös ehdotukset siitä, mitkä olisivat kaikkein mielenkiintoisimmat näkökulmat tai yksityiskohdat, joita kirjoituksessa olisi hyvä nostaa esille. Viimeistellyt kirjoitukset on tarjottu julkaista.

6 Projektin tuotokset

Projektin tuotoksia ovat

- laatusuositukseen perustuva itsearviointi malli ja –välineistö kunnille
- toteutetut kuntien itsearvioinnit: käytäntöjen kuvaukset ja niiden arvioinnit
- tiivistelmä kuntien arviointituloksista
- kuntien tekemät laatusuosituksen soveltuvuuden arvioinnit ja
- kokemukset asumispalvelujen hyvien käytäntöjen keräämisestä.

7 Asumispalvelujen itsearviointimalli

Itsearviointimallin kehittämisen tavoitteena oli tukea laatusuosituksen käyttöön ottoa kunnissa. Lähtökohtana oli, että tarvitaan systemaattinen toimintamalli ja konkreettisia välineitä, jotka auttavat kuntia arvioimaan laatusuosituksissa asetettujen tavoitteiden toteutumista. Projektin suunnitteluvaiheessa päädyttiinkin tarkastelemaan laatusuosituksia nimenomaan osana kuntien asumispalvelujen arviointikäytäntöjä.

Projektissa laadittu arviointilomakeisto sisältää kolme osaa:

1. Arviointialueet ja kriteerit (liite 1),
2. Arviointilomake (liite 2) ja
3. Ohjeet itsearvioinnin suorittamiseksi (liite 3).

Arviointialueet ja kriteerit -lomake

Lomakkeen rakenne on sama kuin laatusuosituksissa eli lomake jakautuu viiteen eri arviointialueeseen, jotka ovat

- strategia,
- esteetön ympäristö,
- asunnot,
- yleiset palvelut ja
- yksilölliset palvelut.

Laatusuosituksista poimittiin kunkin arviointialueen tavoitteet. Lomakkeeseen lisättiin tavoitteita konkretisoivia apukysymyksiä, joiden toivottiin auttavan kuntia kehitysvammaisten asumispalvelujen tarkastelussa. Pilottityöskentely osoitti, että apukysymyksistä on hyötyä suositusten yleisten tavoitteiden konkretisoinnissa.

Projektissa saatiin valmiiksi arviointilomakkeiden ensimmäiset versiot. Projektin kokemukset vahvistivat käsitystä siitä, että tarvitaan tavoitteiden priorisointia ja seurannan indikaattorien rakentamista. Laatusuosituksista tulisi pystyä poimimaan ensisijaiset tavoitteet, joiden toteutumista kuntatasolla tulisi minimissään seurata. Pilottikuntien mielestä nykymuodossaan suositukset ovat laaja asiakirja, josta on vaikea nostaa esille oleellisimpia asioita. Laatusuosituksen tavoitteita pidettiin sinänsä tärkeinä ja niiden merkitys nähtiin mm. ideologisen kehityksen ohjaamisessa.

Esimerkki: Arviointialueet ja kriteerit –lomake

Arviointialue 3: Asunnot

Laatusuositusten asettamat tavoitteet:

- 3a. Kunnassa on määrällisesti riittävä, esteetön, toimiva ja muunneltava asuntokanta. Asunnoissa ja asuinympäristössä voidaan asua elämän eri tilanteissa.
- 3b. Toimintarajoitteisten henkilöiden tarpeet otetaan huomioon kunnan asuntopolitiikassa, -ohjelmassa tai vastaavassa suunnitelmassa.
- 3c. Asuntotuotanto ja asuinympäristö on sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mukainen.
- 3d. Uudis- ja korjausrakentamisessa sekä asunnon muutostöissä noudatetaan jatkuvuuden ja vuorovaikutuksen periaatteita.
- 3e. Kaikkien asuntoratkaisujen tulee antaa ihmisille mahdollisuus yksityiselämään, kotirauhaan ja yhteisöllisyyteen.
- 3f. Tarvittaessa toteutetaan erityisratkaisuja noudattaen kestävä kehityksen mukaisia periaatteita. Erityisratkaisujen on oltava asiakaslähtöisiä, ja niiden on tuotava asukkaalle lisäarvoa tavanomaiseen asumiseen verrattuna.

Apukysymyksiä:

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

Onko kunnassa riittävästi asuntoja kehitysvammaisille?

Onko kunnassa jonotuskäytäntöä kehitysvammaisten asumispalveluihin?

Kuinka monta kehitysvammaista jonottaa asuntoa tällä hetkellä?

Miten kunnassa ennakoidaan tulevaisuuden asumistarpeita kehitysvammaisilla?

Ovatko asunnot muunneltavia niin, että asunnoissa ja asuinympäristössä voidaan asua elämän eri tilanteissa ja toimintakyvyn muuttuessa?

Onko kehitysvammaisille tarjolla erilaisia asumisratkaisuja?

Onko kunnassa arvioitu kehitysvammaisten henkilöiden asuntotarvetta?

Asuuko kehitysvammaisia kuntalaisia laitoksissa tai sairaaloissa asunnon puutteen vuoksi?

Ovatko asunnot sellaisia, että ne antavat asukkaalle mahdollisuuden yksityiselämään ja kotirauhaan?

Onko ryhmämuotoisissa asunnoissa jokaisella oma kylpyhuone ja ruoanvalmistustila?

Onko asuntojen läheisyydessä yhteistiloja, joissa voi tavata muita asukkaita?

Ovatko asunnot esteettömiä ja toimivia?

Millä tavalla esteettömyys otetaan huomioon kunnan asuntopolitiikassa tai -ohjelmassa?

Onko asuntojen uudistuotannon lähtökohtana esteettömyys?

Ovatko kehitysvammaiset mukana heille tarjottavien asuntojen suunnittelussa?

Ohjeet itsearvioinnin suorittamiseen

Itsearviointi sisältää

- kunnan yleiskuvauksen,
- käytäntöjen kuvauksen kullakin arviointialueella sekä
- vahvuuksien, parantamisalueiden ja hyvien käytäntöjen arvioinnin.

Kunnan asumispalvelujen yleiskuvauksen kirjoittaminen

Yleiskuvauksen kirjoittaminen on tärkeä osa itsearvioinnin laatimista. Yleiskuvaukseen voidaan kirjoittaa esimerkiksi seuraavia asioita kunnan toimintaympäristöstä:

- väestöpohja,
- ikärakenne,
- vammaisten kuntalaisten määrä,
- kehitysvammaisten kuntalaisten määrä,
- asuntokanta,
- työvoiman osuus,
- strategiat,
- talousarvio jne.

Yleiskuvaus antaa tarvittavan tiedon kunnan toimintaympäristöstä ja palvelujen järjestämiseen vaikuttavista rakenteellisista tekijöistä. Riittävät perustiedot mahdollistavat myös käytäntöjen vertaamisen toisten kuntien tilanteeseen ja käytäntöihin. Erityisesti hyvien käytäntöjen kuvaaminen edellyttää yksityiskohtaisia taustatietoja toimintaympäristöstä, jossa käytäntöä sovelletaan. Näin on mahdollista arvioida käytännön toteutuksen vaatimia edellytyksiä ja reunaehdoja.

Kunnille järjestetyissä työpajoissa vahvistui käsitys yleiskuvauksen laatimisen tärkeydestä (vrt. myös EFQM –arviointimalli ja siinä toteutettava laatukilpailu).

Käytäntöjen kuvaus

Käytäntöjen kuvaus sisältää kuvauksen siitä, miten kunnassa toimitaan tällä hetkellä laatusuo-

situsten arviointialueilla. Kuvaus kirjoitetaan nykytilanteesta, se ei sisällä vielä käytäntöjen arviointia. Projektissa tuotettiin oheismateriaaliksi Suomelan kunnan case, jotta pilottikunnat saivat hahmon tavoiteltavasta kuvaustyylistä. Käytäntöjen kuvaaminen vaatii harjaantumista ja aikaa. Kuntien tuottamat kuvaukset olivat erittäin hyviä ottaen huomioon, että koko työskentelyyn oli aikaa vain neljä kuukautta.

Käytännön kuvauksen kirjoittamisessa on oleellista, että kuvauksen kirjoittaminen jaetaan useamman tekijän kesken. Kokemusten mukaan työntekijät hyötyvät myös koulutuksesta, jossa harjoitellaan oman toiminnan kuvaamista.

Raportin liitteessä 6 on yksi esimerkki kuntien tekemistä käytäntöjen kuvauksista.

Vahvuuksien, parantamisalueiden ja hyvien käytäntöjen tunnistaminen

Kun käytäntöjen kuvaukset on saatu valmiiksi, toteutetaan arviointi. Arviointi on luonteeltaan itsearviointi. Arvioinnissa etsitään toiminnan vahvuuksia ja parantamisalueita sekä mahdollisia hyviä käytäntöjä tai niiden ituja. Heikkoutena vahvuuksien ja parantamisalueiden tunnistamisessa on usein se, että niitä ei perustella selkeästi.

Ohjeet arviointikokousten vetämiseen

Arviointilomakeisto sisältää konkreettisia ohjeita ja vinkkejä arviointikokousten vetämiseen. Arviointi on ohjeistettu suoritettavaksi kolmessa osassa, joita ovat

1. etukäteistehtävien suorittaminen,
2. ensimmäinen kokous, jossa kuvataan kunnan käytäntöjä ja
3. toinen kokous, jossa käytäntöjä arvioidaan.

Ohjeet löytyvät kokonaisuudessaan raportin liitteestä 3. Ohjeita laadittaessa on hyödynnetty mm. Suomen laatualueen itsearvioinnin ohjemateriaalia.

Esimerkki: Ohjeistus II arviointikokouksen järjestämiseen

Kokouksen tavoitteena on arvioida kunnan käytäntöjen ja toimintatapojen vahvuuksia ja parantamisalueita valitulla laatusuosituksen alueella.

Kokouksen järjestäytyminen:

- valitaan arviointikokouksen puheenjohtaja
- valitaan kirjuri
- valitaan aikavahti (henkilö, joka huolehtii työskentelyn aikataulusta)

Kokouksen kulku:

1. Luetaan edellisen kokouksen lopputuloksena syntynyt selostus kunnan käytännöistä.
2. Henkilökohtainen arviointi. (n. 5 min.)
Jokainen kirjaa itsekseen mitkä ovat hänen omasta mielestään vahvuuksia ja parantamisalueita kunnan toiminnassa.
3. Parityöskentely (n. 10 min.)
Pareittain keskustellaan havainnoista. Kirjataan parin näkemys vahvuuksista ja parantamisalueista post-it lapuille (1 asia / lappu).
Kun ryhmä on valmis, laput laitetaan seinälle, fläppitaululle tms.
4. Havaintojen esittely (n. 10 min.)
Ryhmät esittelevät havaintonsa. Muut eivät kommentoi tässä vaiheessa.
5. Havainnoista keskustelu
Keskustelun avulla muodostetaan koko ryhmän yhteinen näkemys vahvuuksista ja parantamisalueista. Laput ryhmitellään uudestaan ja päällekkäisyydet poistetaan.
6. Tulokset kirjataan arviointilomakkeeseen (voidaan tehdä myös kokouksen jälkeen).

Tarvikkeet kokoukseen:

- Kuvaus kunnan käytännöistä (edellisestä kokouksesta), yksi kappale jokaiselle osallistujalle
- Post-it tarralappuja
- Kyniä
- Fläppitaulu

Ohjeet löytyvät kokonaisuudessaan raportin liitteestä 3.

8 Toteutetut arvioinnit kunnissa

Kuntien tekemät asumispalvelujen arvioinnit omasta toiminnastaan ovat yksi projektin tärkeimpiä lopputuloksia. Luvussa 3 kerrottiin seikkaperäisesti arviointien tekemisestä ja saaduista

kokemuksista. Kuntien toteuttamat arvioinnit tuottivat runsaasti tietoa asumispalvelujen järjestämisen vahvuuksista ja parantamisalueista. Tulokset on raportoitu liitteessä 4.

9 Asumispalvelujen hyvien käytäntöjen kerääminen

Projektissa toteutettiin asumispalvelujen hyvien käytäntöjen valtakunnallinen haku ja laadittiin ohjeet hyvien käytäntöjen kirjoittamiseen.

Projektin tuloksia on tarkoitus myöhemmin hyödyntää uudessa hankkeessa, jolle on haettu rahoitusta RAY:lta. Suunnitelmaan kuuluu internet-pohjaisen tietopankin perustaminen. Internet-pohjaiset tietopankit ovat luonteva foorumi hyvien käytäntöjen julkistamiseen ja levittämiseen (vrt. Stakesin Apudata, Helsingin kaupungin Toimivan kodin www-sivut, Kehitysvammaliiton Vernerit).

Projektin kokemukset osoittivat, että työntekijät tarvitsevat koulutusta oman toiminnan kuvaamiseen ja hyvien käytäntöjen tunnistamiseen. Tarvitaan myös tarkkaa käsitteen määrittelyä:

- mikä on hyvä käytäntö,
- mitkä ovat käytäntöjen tunnistamisen ja levittämisen prosessit,
- mitkä ovat hyvän käytännön kriteerit (mikä erottaa hyvän käytännön vähemmän hyvästä, miten kriteerit määritellään ja asetetaan?)
- mikä tai mitkä tahot kelpuuttavat käytännön ”hyväksi käytännöksi” ja minkälaiseen arviointiprosessiin kelpuus liittyy.

Yleisinä hyvien käytäntöjen tunnuspiirteinä voitaneen pitää seuraavia:

- käytäntö perustuu tietoon,
- käytännön toteutus on hyvin dokumentoitu, jotta sitä voidaan arvioida,
- käytännön toteutusta on arvioitu ja arvioinnista on saatavilla seurantatietoa,
- käytännön toteutuksesta on kerätty palautetta asiakkailta (asiakkaiden kuuleminen),
- käytäntöä on verrattu muihin vastaaviin käytäntöihin ja
- käytäntöä parannetaan jatkuvasti yhdessä asiakkaiden kanssa.

Yleiset kriteerit eivät riitä, vaan tarvitaan myös tarkempia palveluille asetettuja kriteerejä, jotka auttavat arvioimaan ja vertaamaan eri käytäntöjä.

Ohjeet hyvien käytäntöjen kirjoittamiseen

Kun lähetätte meille ehdotuksenne kehitysvammaisten asumispalvelujen hyvistä käytännöistä, toivomme, että kuvauksenne sisältää seuraavat asiat:

- 1. Yhteisön nimi.**
Kunta tai asumisyhteisö, jossa käytäntöä on toteutettu.
- 2. Ehdotuksen lähettäjä ja ehdottajan yhteystiedot.**
- 3. Taustatiedot.**
Lyhyt kuvaus yhteisön toiminnasta ja lähtötilanteesta ennen kuin käytäntöä alettiin toteuttaa.
- 4. Hyvän käytännön kuvaus.**
Tavoitteet, joita hyvä käytäntö edistää.
- 5. Käytännön kuvaus: mitä on tehty ja miten toteutettu Tulosten/vaikutusten kuvaus.**
Mitä muutoksia on tapahtunut, kun vertaillaan nykytilannetta lähtötilanteeseen? Kuvaa myös mahdollisia odottamattomia ja toissijaisia vaikutuksia.
- 6. Toteutuksen kautta opittua.**
Havaintoja ja ideoita siitä, mikä toimi hyvin ja mikä ei toiminut, mitä olisi voinut tehdä toisin ja mitä vielä voisi kokeilla käytännön parantamiseksi.

10 Projektin arviointia ja jatkotoimenpidesuosituksia

Projektin tarkoituksena oli tukea laatusuosittelun käyttöönottoa ja soveltamista kehitysvammaisissa palveluissa sekä arvioida suositusten toimivuutta. Projektilla asetetut tavoitteet saavutettiin hyvin. Projektilla tuotiin mielenkiintoista tietoa pilottikuntien asumispalvelujen järjestämisen tilanteesta ja kokemuksia, miten laatusuosituksia voidaan hyödyntää osana kuntien palvelujen laadun ja saatavuuden arviointia. Projektissa kehitettyä arviointimallia voidaan hyödyntää jatkossa muissakin kunnissa. Raportin liitteenä ovat arviointilomakkeet ja

pilottikuntien esimerkit auttavat muita kuntia vastaavan arvioinnin suorittamisessa.

Projektilla vahvistettiin käsitystä siitä, että kunnat tarvitsevat tarkempia asumispalvelujen indikaattoreita ja mittareita, joiden avulla voidaan seurata asumispalvelujen määrällistä ja laadullista tasoa. Valtakunnallista rahoitusta tarvitaan tutkimus- ja kehittämishankkeisiin, joissa kehitetään ja testataan kehitysvammaisille soveltuvia arviointivälineitä.

Valtakunnallinen hyvien käytäntöjen haku avasi keskustelua kehitysvamma-alalla hyvien käytäntöjen käsitteestä ja käytäntöjen tunnistamisen prosessista. Esille tuli, että hyvät käytännöt –käsite ymmärretään monella eri tavalla eli tarvitaan tarkempaa käsitteen määrittelyä. Projektissa vahvistui myös käsitys siitä, että työntekijöiden on vaikea tunnistaa hyviä käytäntöjä omassa toiminnassaan. Tarvitaan koulutusta ja valmennusta, jossa tuetaan henkilökuntaa tutkimaan työotteeseen, tarkastelemaan omia työprosessejaan ja käytäntöjään systemaattisella tavalla sekä mahdollisuutta vertaata omia käytäntöjä muiden organisaatioiden ja toimialojen vastaaviin menettelytapoihin.

Projektin tehtäväkokonaisuudet olivat laajat ja työskentelyaikataulu tiukka. Toteutus- aikatauluun nähden projektin tulokset olivat varsin hyvät. Lopputulokseen vaikutti aivan oleellisesti pilottikuntien osallistujien laaja-alainen kehitysvamma-alan tuntemus, sitoutuneisuus ja aktiivisuus työskentelyssä.

Kehitysvammaliiton, Kehitysvammaisten Tukiliiton, FDUV:n ja Stakesin laatusuositus –hankkeen työntekijät tekijät runsaasti yhteistyötä projektin aikana. Käydyt keskustelut tukivat kunkin osaprojektin toteutusta ja avasivat uusia näkökulmia.

Yleiset suositukset jatkotoimenpiteiksi:

1. Valtakunnallisella tasolla käynnistetään tutkimuksia ja selvityksiä, joilla kerätään tietoa mm. kehitysvammaisten asumispalvelujen saatavuudesta ja laadusta, asuntojonoista, iäkkäiden omaisten luona asuvien kehitysvammaisten määrästä, henkilökohtaisen avustajan käytöstä asumispalveluissa, kuljetuspalvelujen saatavuudesta ja siitä, kuinka paljon kehitysvammaisia asuu laitoksissa muiden palvelujen puuttumisen takia.
2. Edistetään asumispalvelujen systemaattisen arvioinnin käytäntöjä ja vertaiskehittämistä luomalla laatusuositusten arviointialueille konkreettisia kriteeristöjä, itsearvointimalleja ja menettelytapoja, joissa asumispalvelujen käyttäjillä, palveluntuottajilla ja -järjestäjillä on mahdollisuus yhdessä tarkastella palvelua.
3. Tuetaan seudullisia hankkeita, joissa kunnat suunnittelevat yhdessä kehitysvammaisten asuntoja ja asumista tukevia palveluja.
4. Tuetaan valtakunnallisia ja alueellisia hankkeita, jotka auttavat palvelujen tuottajia verkostoitumaan ja sitä kautta levittämään hyviä käytäntöjä.

Suosituksia kunnille:

1. Kunnat kirjaavat suunnitelmiinsa määrälliset ja laadulliset tavoitteet kehitysvammaisten asumispalveluille, sekä toimintatavat ja välineet (indikaattorit) tavoitteiden toteutumisen seurantaan.
2. Kunnat keräävät säännöllisesti tietoa asiakkaiden palvelutarpeista ja hyödyn-tävät tietoja kunnan talous- ja toiminta-suunnitelmissa.
3. Kunnat ylläpitävät tietokantaa asuntojonoista ja ilmoittavat kehitysvammaisille asiakkaille kirjallisesti asunnon saannin prosessista ja kestosta.
4. Kunnat yhdistävät kehitysvammaisten yksilöllisistä palvelusuunnitelmista saadut tiedot kuntatasolla seurannan välineeksi, jolla tietoa palvelutarpeista ja palveluista saatuja palautteita voidaan hyödyntää palvelujen jatkuvassa parantamisessa.
5. Kunnat järjestävät kehitysvammaisille henkilöille heidän halutessaan asumis-valmennusta tavoitteena yksilöllinen ja ympäröivää yhteisöä hyödyntävä elämämuoto.
6. Kunnat asettavat esteettömyys-työryhmän, johon kuuluu myös palvelujen käyttäjien edustajia, tekemään suunnitelman esteettömyyden parantamisesta kunnassa ottaen liikkumisen ohella huomioon tiedollisen esteettömyyden.

Lähteet

Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto. Helsinki: 2003

Hyvät käytännöt ja asumispalvelujen laatusuositukset. Kehitysvammaliiton toimeenpanosuunnitelma, 2003.

Hyvät käytännöt ja asumispalvelujen laatusuositukset. Kehitysvammaisten Tukiliiton toimeenpanosuunnitelma, 2003.

Hyvät käytännöt ja asumispalvelujen laatusuositukset. FDUV:n toimeenpanosuunnitelma, 2003.

Projektisopimus

Liitteet

- Liite 1. Arviointialueet ja kriteerit
- Liite 2. Arviointilomake
- Liite 3. Ohjeet itsearviointiin suorittamiseen
- Liite 4. Yhteenveto kuntien tekemän itsearviointiin tuloksista
- Liite 5. Lehti-ilmoitus
- Liite 6. Esimerkki pilottikuntien tekemistä käytännön kuvauksista ja toteuttamasta arvioinnista

Liite I.

Vammaisten ihmisten asumisen laatusuositukset Kehitysvammaisille tarkoitettujen asumispalvelujen itsearviointi.

Arviointialueet ja kriteerit

I. Strategia (suunnittelu ja päätöksenteko)

Tavoitteet:

- 1a. Kunnan päätöksenteko, suunnittelu ja toiminta tukevat sosiaalisesti kestävä, oikeudenmukaisen ja elinvoimaisen yhteisön toteutumista myös vammaisten ihmisten asumisen näkökulmasta.
- 1b. Päätöksenteon tukena käytetään paikallista vammaispoliittista ohjelmaa. Vammaispoliittisen ohjelman on hyväksynyt kunnan poliittinen johto.
- 1c. Vammaispoliittinen ohjelma on osa kunnan hyvinvointipoliittista ohjelmaa.
- 1d. Kuntasuunnitelmissa vammaisuuteen liittyvät kysymykset on otettu huomioon ja suunnitelmien toteutumista arvioidaan säännöllisesti.
- 1e. Vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallistumisen esteitä ehkäistään ja poistetaan aktiivisesti.
- 1f. Vammaisneuvosto on osa paikallista vammaisuuden asiantuntemusta. Neuvostojen toimintaedellytyksiä tuetaan ja kehitetään.

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

- Onko kunnassa vammaispoliittista ohjelmaa?
- Onko kunnan johto hyväksynyt vammaispoliittisen ohjelman?
- Miten vammaispoliittista ohjelmaa käytetään päätöksenteon tukena?
- Onko vammaispoliittinen ohjelma osa kunnan hyvinvointipoliittista ohjelmaa?
- Millä tavalla kehitysvammaisten ihmisten asumisen tarpeet on huomioitu kuntasuunnitelmassa?
- Millä tavalla kehitysvammaiset tai heidän edustajansa osallistuvat kuntasuunnitteluun?
- Millä tavalla arvioidaan suunnitelmien toteutumista?
- Toimiiko kunnassa vammaisneuvosto?
- Miten kehitysvammaiset ovat edustettuina vammaisneuvostossa?
- Millä tavalla kunnassa tuetaan ja kehitetään vammaisneuvoston toimintaedellytyksiä?

2. Esteetön ympäristö

Tavoitteet:

- 2a. Kunnan asukkailla on turvallinen, terveellinen, viihtyisä, sosiaalisesti toimiva ja eri väestö-ryhmien tarpeita vastaava elin- ja toimintaympäristö.
- 2b. Ihmisten toimintakyvyn erilaisuus otetaan huomioon kaavoituksessa, rakentamisessa ja ympäristön muuttuessa tilapäisesti tai pysyvästi.
- 2c. Rakennettu ympäristö luo edellytykset mahdollisimman itsenäiselle ja omatoimiselle elämälle.
- 2d. Ympäristö tukee sosiaalista kanssakäymistä ja lisää palveluiden saavutettavuutta.
- 2e. Kuntalaisten osallistumista ympäristön suunnitteluun tuetaan ja kannustetaan.

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

- Vastaako asuinympäristö kehitysvammaisten tarpeita?
- Onko kunnan elin- ja toimintaympäristössä sellaisia tekijöitä, jotka tekevät ympäristön turvallisemmaksi ja toimivammaksi kehitysvammaisille?
- Luoko rakennettu ympäristö edellytykset kehitysvammaisten ihmisten mahdollisimman itsenäiselle ja omatoimiselle elämälle?
- Tukeeko ympäristö sosiaalista kanssakäymistä ja palveluiden saavutettavuutta?
- Millä tavalla ihmisten toimintakyvyn erilaisuus otetaan huomioon kaavoituksessa ja rakentamisessa?
- Toimivatko rakennus- ja asuntotoimi yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa kaavoituksessa ja rakentamisessa?
- Pyydetäänkö vammaisjärjestöiltä ja –neuvostolta lausunto kaavasunnitelmista ja julkisten rakennusten suunnittelusta?
- Millä tavalla kehitysvammaiset tai heidän edustajansa ovat olleet mukana ympäristön tai rakennusten suunnittelussa?
- Onko tiedottaminen ja keskustelu suunnittelusta myös tiedollisesti esteetöntä (kaikille ymmärrettävällä kielellä, selkokielellä)?

3. Asunnot

Tavoitteet:

- 3a. Kunnassa on määrällisesti riittävä, esteetön, toimiva ja muunneltava asuntokanta. Asunnoissa ja asuinympäristössä voidaan asua elämän eri tilanteissa.
- 3b. Toimintarajoitteisten henkilöiden tarpeet otetaan huomioon kunnan asuntopolitiikassa, -ohjelmassa tai vastaavassa suunnitelmassa.
- 3c. Asuntotuotanto ja asuinympäristö on sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mukainen.
- 3d. Uudis- ja korjausrakentamisessa sekä asunnon muutostöissä noudatetaan jatkuvuuden ja vuorovaikutuksen periaatteita.
- 3e. Kaikkien asuntoratkaisujen tulee antaa ihmisille mahdollisuus yksityiselämään, kotirauhaan ja yhteisöllisyyteen.
- 3f. Tarvittaessa toteutetaan erityisratkaisuja noudattaen kestävä kehityksen mukaisia periaatteita. Erityisratkaisujen on oltava asiakaslähtöisiä, ja niiden on tuotava asukkaalle lisäarvoa tavanomaiseen asumiseen verrattuna.

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

Onko kunnassa riittävästi asuntoja kehitysvammaisille?

- Onko kunnassa jonotuskäytäntöä kehitysvammaisten asumispalveluihin?
- Kuinka monta kehitysvammaista jonottaa asuntoa tällä hetkellä?
- Miten kunnassa ennakoidaan tulevaisuuden asumistarpeita kehitysvammaisilla?
- Ovatko asunnot esteettömiä ja toimivia?
- Ovatko asunnot muunneltavia niin, että asunnoissa ja asuinympäristössä voidaan asua elämän eri tilanteissa ja toimintakyvyn muuttuessa?
- Onko kehitysvammaisille tarjolla erilaisia asumisratkaisuja kuten ryhmäkoti-, tuki-, ja palveluasumista sekä itsenäistä asumista vuokra-asunnoissa?
- Onko kunnassa arvioitu kehitysvammaisten henkilöiden asuntotarvetta?
- Asuuko kehitysvammaisia kuntalaisia laitoksissa tai sairaaloissa asunnon puutteen vuoksi?
- Ovatko asunnot sellaisia, että ne antavat asukkaille mahdollisuuden yksityiselämään ja kotirauhaan?
- Onko ryhmämuotoisissa asunnoissa jokaisella asukkaalla oma kylpyhuone ja ruoanvalmistustila?
- Onko asuntojen läheisyydessä yhteistiloja, joissa voi tavata muita asukkaita?
- Millä tavalla esteettömyys otetaan huomioon kunnan asuntopolitiikassa tai -ohjelmassa?
- Onko asuntojen uudistuotannon lähtökohtana esteettömyys?
- Ovatko kehitysvammaiset mukana heille tarjottavien asuntojen suunnittelussa?

4. Yleiset palvelut

Tavoitteet:

- 4a. Sekä julkiset että yksityiset palvelut ovat kaikkien saavutettavissa ja käytettävissä. Palvelut tukevat ihmisten elämänlaatua, ehkäisevät syrjäytymistä ja helpottavat arjen sujumista.
- 4b. Kunnassa palvelut suunnitellaan ja toteutetaan siten, että ne sopivat myös niille kuntalaisille, joiden kyky toimia on rajoittunut. Yleisiä palveluja kehitetään aktiivisesti yhä laajemmalle käyttäjäkunnalle ennakoiden myös tulevaisuuden tarpeet.
- 4c. Palveluhenkilöstö osaa kohdata ja palvella vammaisia asiakkaita.

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

- Ovatko sekä julkiset että yksityiset palvelut kehitysvammaisten ihmisten saavutettavissa ja käytettävissä?
- Kuinka hyvin esimerkiksi terveydenhuollon, julkisen liikenteen, harrastustoiminnan, kauppojen ym. palvelut soveltuvat kehitysvammaisille?
- Onko palveluista tiedottaminen esteetöntä?
- Millä tavalla tiedotetaan kehitysvammaisten asumispalveluista, asumisen tukipalveluista ja kunnan muista palveluista?
- Onko palvelut suunniteltu siten, että ne sopivat myös kehitysvammaisille?
- Kehitetäänkö yleisiä palveluja aktiivisesti myös kehitysvammaisille käyttäjille soveltuviksi?
- Osaako palveluhenkilöstö kohdata ja palvella kehitysvammaisia asiakkaita?

5. Yksilölliset palvelut

Tavoitteet:

- 5a. Toimintakyvyltään erilaisten kuntalaisten asumista tukevat palvelut toteutetaan yksilöllisesti ja käyttäjän tarpeiden mukaisesti.
- 5b. Yksilöllisten palveluiden suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin apuna käytetään asiakkaan ja kunnan edustajan yhteistyönä kirjattuja palvelusuunnitelmia.
- 5c. Kunnan vammaisten asukkaiden on mahdollista saada asumispäätöksensä ja asumistaitojensa tueksi asumiskokeilua ja –valmennusta.
- 5d. Kuntalaiset tuntevat kunnassa noudatettavat käytännöt ja saavat tarvittaessa tietoa, neuvontaa ja ohjausta vammaisten asumispalveluihin liittyvissä kysymyksissä.
- 5e. Vammaisten kuntalaisten tarvitsemia palveluita kehitetään yhdessä käyttäjien kanssa.
- 5f. Henkilöstön määrä ja osaaminen vastaa asiakkaiden tarpeita asumispalveluissa.
- 5g. Palveluiden toteutumista arvioidaan ja muutostarpeet otetaan huomioon suunnitelmissa

Tämän arviointialueen tarkastelu voi esimerkiksi sisältää seuraavia asioita:

- Kuinka yksilöllisesti pystytään toteuttamaan asumista tukevat palvelut?
- Onko kaikilla kunnan kehitysvammaisilla palvelusuunnitelma?
- Kuinka usein palvelusuunnitelmat päivitetään?
- Onko kunnan kehitysvammaisilla mahdollista saada asumiskokeilua tai –valmennus-ta?
- Millä tavalla kehitysvammaisia neuvotaan ja ohjataan asumispalveluihin liittyvissä kysymyksissä?
- Kehitetäänkö kehitysvammaisten tarvitsemia palveluja yhdessä käyttäjien kanssa?
- Vastaako henkilöstön määrä asiakkaiden tarpeita asumispalveluissa?
- Vastaako henkilöstön osaaminen asiakkaiden tarpeita asumispalveluissa?
- Millä tavalla arvioidaan palveluiden toteutumista?
- Kerätäänkö säännöllisesti kehitysvammaisilta asiakkailta asiakaspalautetta?
- Millä tavalla arvioinnin tulokset vaikuttavat palvelujen suunnitteluun?
- Millä tavalla taltioidaan ja käsitellään asiakkaiden esittämiä toiveita, ehdotuksia ja valituksia?
- Onko kunnassa sovitut menettelytavat asiakaspalautteen ja valitusten käsittelyyn

Liite 2.

Vammaisten ihmisten asumisen laatusuositukset Kehitysvammaisille tarkoitettujen asumispalvelujen itsearviointi

Kunta:

Vastuhenkilö:

Päivämäärä:

Arvioitava laatusuositusalue:

Kunnan käytäntöjen kuvaus:

Kunnan käytäntöjen kuvaus (jatkuu):

Vahvuudet kunnan toiminnassa:

Parantamisalueet kunnan toiminnassa:

Huomioita laatusuositusten toimivuudesta:

Kokemuksia itsearvioinnin toteuttamisesta:

Liite 3.

Vammaisten ihmisten asumisen laatusuositukset

Kehitysvammaisille tarkoitettujen asumispalvelujen itsearviointi.

Ohjeita laadittaessa on hyödynnetty mm. Suomen laatukeskuksen itsearvioinnin ohjemateriaalia.

Ohjeet itsearvioinnin suorittamiseksi kunnassa

Arviointi koostuu kolmesta tehtävästä:

1. Etukäteistehtävä
2. Ensimmäinen kokous, jossa kuvataan kunnan käytäntöjä
3. Toinen kokous, jossa käytäntöjä arvioidaan

1. Etukäteistehtävä:

Ennen ensimmäistä arviointikokousta jokainen arviointiryhmän jäsen tutustuu arviointialueeseen lukemalla sitä käsittelevän kohdan laatusuositusjulkaisusta ja arviointikriteeristöä. Tämän jälkeen kirjataan lyhyesti muistiin havaintoja arvioitavasta alueesta sekä vahvuuksia ja parantamisalueita. Kokoukseen osallistujille toimitetaan etukäteen hyvissä ajoin nämä materiaalit. Kun jokainen on tutustunut käsiteltäviin asioihin, kokouksessa ei tarvitse käyttää aikaa perehdyttämiseen.

- Vahvuudet ovat ne asiat, joissa kunnassa toimitaan laatusuositusten mukaisesti. Parantamisalueet ovat sellaisia, joilla toimintaa voi kehittää.
- Vältä kirjoittamasta, että jokin on ”hyvin” tai ”huonosti”. Mieti, mikä tekee siitä hyvän tai huonon.

2. Ensimmäinen kokous

Kokouksen tavoite on osallistujien näkemysten kokoaminen kunnan käytännöistä ja toimintatavoista valitulla laatusuositusten alueella. Kokouksen lopputuloksena on kirjoitettu selostus kunnan käytännöistä.

Kokouksen kulku:

1. Alustus.
Alkuun voidaan pitää lyhyt alustus tehtävästä itsearvioinnista ja laatusuosituksista, jonka jälkeen arvioinnin vetäjä esittelee käsiteltävän arviointialueen.
2. Käydään keskustelua arviointialueesta ja kunnan toiminnasta. Keskustelussa esille tulevat asiat kirjataan post-it tarralapuille tai fläppitaululle.
3. Keskustelun avulla muodostetaan ryhmän yhteinen näkemys kunnan käytännöistä.
4. Arvioinnin vetäjä tai sihteeri kirjoittaa kuvauksen siitä, millä tavalla kunnassa toimitaan arviointialueen sisältämissä asioissa. Tämä voidaan tehdä myös kokouksen jälkeen. Tavoitteena on, että myös sellainen ihminen, joka ei ole osallistunut kokoukseen voi ymmärtää tekstiä ja sen taustalla olevat ajatukset.

Tarvikkeet kokoukseen:

- Post-it tarralappuja
- Kyniä
- Fläppitaulu
- Muistiinpanovälineet

3. Toinen kokous

Kokouksen tavoite on arvioida kunnan käytäntöjen ja toimintatapojen vahvuuksia ja parantamisalueita valitulla laatusuosituksen alueella.

Kokouksen järjestäytyminen:

- valitaan arviointikokouksen puheenjohtaja
- valitaan kirjuri
- valitaan aikavahti (henkilö, joka huolehtii työskentelyn aikataulusta)

Kokouksen kulku:

1. Luetaan edellisen kokouksen lopputuloksena syntynyt selostus kunnan käytännöistä.
2. Henkilökohtainen arviointi. (n. 5 min.)
Jokainen kirjaa itsekseen, mitkä ovat hänen omasta mielestään vahvuuksia ja parantamisalueita kunnan toiminnassa.
3. Parityöskentely (n. 10 min.)
Pareittain keskustellaan havainnoista. Kirjataan parin näkemys vahvuuksista ja parantamisalueista post-it lapuille (1 asia / lappu). Kun ryhmä on valmis, laput laitetaan seinälle, fläppitaululle tms.
4. Havaintojen esittely (n. 10 min.)
Ryhmät esittelevät havaintonsa. Muut eivät kommentoi tässä vaiheessa.
5. Havainnoista keskustelu
Keskustelun avulla muodostetaan koko ryhmän yhteinen näkemys vahvuuksista ja parantamisalueista. Laput ryhmitellään uudestaan ja päällekkäisyydet poistetaan.
6. Tulokset kirjataan arviointilomakkeeseen (voidaan tehdä myös kokouksen jälkeen).

Tarvikkeet kokoukseen:

- Kuvaus kunnan käytännöistä (edellisestä kokouksesta), yksi kappale jokaiselle osallistujalle
- Post-it tarralappuja
- Kyniä
- Fläppitaulu
- Muistiinpanovälineet

Liite 4. Yhteenvedo kuntien tekemän itsearviointin tuloksista.

Arviointialue	Vahvuudet	Parantamisaalueet
Strategia (suunnittelu ja päätöksenteko)	<ul style="list-style-type: none"> - Vammaispoliittinen ohjelma on olemassa. - Strategiset suunnitelmat koko kaupungin ja kehitysvamma palvelujen kehittämiseksi ovat olemassa. - Toimenpideohjelma esteettömyyden lisäämiseksi on olemassa. - Vammaisneuvosto seuraa vammaispoliittisen ohjelman toteutumista. - Vammaisneuvosto on aktiivinen ja toimiva. - Palvelurakennetta on kartoitettu ja arvioitu useaan kertaan ja kehitetään jatkuvasti. - Kunnan päätöksentekijöiden myönteinen asennoituminen kehitysvammaisten palvelutarpeisiin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vammaispoliittinen ohjelma ja kuntasuunnitelma ovat yleisluontoisia eivätkä sisällä konkreettisia kannanottoja. - Tarvitaan seudullista yhteistyötä asumis palvelujen järjestämiseksi erityisryhmille, esimerkiksi autisteille ja haastavasti käyttäytyville kehitysvammaisille.
Esteetön ympäristö	<ul style="list-style-type: none"> - Vammaisneuvosto antaa lausuntoja kaava- ym. suunnitelmista. - Sosiaali- ja terveystoimi antaa pyydetessä lausuntoja kaavoituksesta ja rakentamisesta. - Esteettömyyttä on kartoitettu ja toimenpideohjelma esteettömyyden lisäämiseksi on laadittu. - Vammaisneuvosto seuraa toimenpideohjelman toteutumista. - Hyvä yhteistyö kehitysvammahuollon ja kaavoitusarkkitehdin sekä asuntotoimiston välillä. - Kehitysvammahuollon toiveet otetaan huomioon asumis palvelujen suunnittelussa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lausuntoja kaava- ym. asioista ei pyydetä vammaisneuvostosta eikä sosiaalitoimesta, vaan lausuntojen antaminen riippuu em. tahojen aktiivisuudesta. - Ympäristön selkokieliisyyttä tulisi lisätä, esimerkiksi kuvasymboleja käyttämällä. - Palveluista tiedottamiseen tarvitaan lisää selkokieliisyyttä. - Pankkiautomaattien huono soveltuvuus liikuntaesteisille.
Asunnot	<ul style="list-style-type: none"> - Asumis palveluja on pystytty järjestämään kaikille niitä tarvitseville. - Asumis palveluihin ei ole tällä hetkellä jonoa. - Asumisratkaisuja on muutettu asukkaan toimintakyvyn mukaan. - Kaavoituksessa ja kunnallistekniikan rakentamisessa on noudatettu kestävä kehityksen periaatteita. - Uudisrakennukset ovat toimivia ja monimuotoisia. - On rakennettu väljästi ja luonto on lähellä. - Ympäristö on turvallinen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ei ole riittävästi asuntoja kehitysvammaisille. - Kehitysvammaisille, joilla myös on mielenterveysongelmia, ei ole sopivia asumis palveluja. - Kehitysvammaisille soveltuvien vuokra-asuntojen määrä on vähäinen. - Kaupungin vuokra-asunnot sijaitsevat usein rauhattomilla alueilla, jotka eivät sovi kehitysvammaisille. - Kaupungin vuokra-asunnot ovat iäkkäitä, niissä on korjaustarpeita eivätkä ne ole muunneltavissa asukkaan tarpeiden mukaan. - Asunnot sijaitsevat paikoilla, joilla liikuntarajoitteisten liik-kuminen on vaikeaa, palvelut ovat kaukana eikä ole paikallisiikennettä. - Kunnassa ei ole kehitysvammaisille ryhmäasumista. - Palvelutarvekartoitusta ei ole tehty, asumis palvelujen tarpeesta ei ole tarkkaa tietoa.

Arviointialue	Vahvuudet	Parantamisaalueet
Yleiset palvelut	<ul style="list-style-type: none"> - Kehitysvammaisten asunnot sijaitsevat lähellä palveluja. - Julkinen liikenne ja terveydenhuolto toimii erityisen hyvin. - Kuljetuspalvelua on myönnetty runsaasti. - Tukea ja apua asioiden hoitamiseen on saatavilla. - Omassa kunnassa on opiskelumahdollisuuksia. - Palvelujen käyttäjien, heidän perheidensä ja viranomais-ten välinen yhteistyö toimii hyvin. - Kehitysvammahuollon palveluista on esite. - Saumaton yhteistyö kehitysvamma palvelujen ja sosiaali- ja terveystoimen välillä. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kehitysvammaisten asunnot sijaitsevat kaukana palveluista eikä paikallisliikennettä ole. - Yhteiskunnan itsepalveluorientoituneisuudesta johtuen kehitysvammaisilla henkilöillä on vaikeuksia käyttää palveluja itsenäisesti. - Harrastustoimintaan tarvittaisiin lisää yksilöllistä ohjausta. - On huoli henkilökunnan riittäväydestä tulevaisuudessa ja siitä, miten henkilöstön puute tulee vaikuttamaan mahdollisuuteen saada yksilöllistä ohjausta ja tukea yleisten palvelujen käyttöön. - Kauppakeskusten ja supermarkettien keskittäminen asuinalueiden ulkopuolelle vaikeuttaa asiointia.
Yksilölliset palvelut	<ul style="list-style-type: none"> - Monipuolinen ja porrastettu palvelujärjestelmä. - Lähes kaikki palvelut on järjestetty omassa kunnassa. - Kaikille on tehty palvelusuunnitelma. - Palvelutarpeet ovat tiedossa. - Toimintakykyarvioinnit on tehty. - Asumispalvelujen laatu on kiinnitetty huomiota. - Useimmilla palvelujen tuottajilla on laatu järjestelmä. - Palvelujen tuottajat ovat tuotteistaneet palvelunsa. - Hyvä yhteistyö palvelujen tuottajien ja ostajan välillä. - Työotteena on palveluohjaus, jossa pyritään palvelukoko-naisuuk-sien määrittelyyn yksittäisten palvelujen sijasta. - Asumispalveluissa on ammattitaitoinen henkilöstö. - Yksilöllisyys ja asiakaslähtöisyys ovat kehitysvammaisille järjestet-tävissä palveluissa tärkeimmät arvot. - Palvelujen suunnittelussa kuullaan asiakkaita ja heidän perheitään. - On myönnetty vammais palvelulain mukaisia tukipalveluja sekä sopeutumismennusta. - Mahdollisuus asumisvalmennukseen oppilaitoksessa - Itsenäisesti asuvat saavat paljon apua ja tukea. - Kunta on jäsenenä Kehitysvammaliiton Alli-laatuverkostossa, jossa palvelujen laatua arvioidaan ja kehitetään palvelujen käyttäjien kanssa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Palvelusuunnitelmia ei kyetä tekemään riittävästi resursointi- ym. ongelmien takia. - Palvelusuunnitelmista saatu tieto palvelutarpeista ja toi-veista ei aina siirry eteenpäin. - Ongelmia on systemaattisen tiedon keräämisessä, jaka-misessa ja jatkokäytössä. - Palvelutarvekartoitusta ei ole tehty, palvelutarpeesta ei ole tark-kaa tietoa. - Kaikilla palvelujen tuottajilla ei ole laatu järjestelmää. - Palveluohjauksen täysipainoista toteuttamista vaikeuttavat työn määrä, sektorikohtainen organisointi ja tietojärjestel-mien yhteen-sopivuuden ongelmat. - Henkilökunnan vaihtuvuus vaikeuttaa työtä kehitysvam-ma palveluissa. - Asumis palvelujen järjestäminen erityisryhmille ei onnistu jokai- sessa kunnassa erikseen vaan tähän tarvittaisiin seudullista yhteis-työtä. - Asumisvalmennusta ei ole riittävästi tai ei ollenkaan. - Asumiskokeiluja ei voida toteuttaa. - Kotipalvelua ei ole riittävästi. - Resurssipula rajoittaa kotiin vietyjen palvelujen saata-vuutta. - Omaishoitajien asuville ei tällä hetkellä ole saatavilla riittävästi tuki-palveluja. - Palveluohjaajan työaika on riittämätön työ määrään näh-den.

Kehitysvammaisten asumispalvelujen hyviä käytäntöjä etsitään

Toimiiko kuntasi esimerkinomaisella tavalla kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestämisessä? Onko työyhteisösi kehittänyt työkäytännön, josta muut voisivat ottaa oppia? Kerro meille hyviksi havaituista asumispalvelujen järjestämisen käytännöistä.

Kehitysvammaliitto etsii kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestämisen hyviä käytäntöjä Kehitysvammaisten Tukiliiton ja FDUV:n kanssa toteutettavassa laatusuositus-hankkeessa. Hanketta rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö.

Lähetä ehdotus hyvästä käytännöstä, joka voi liittyä kehitysvammaisten asumiseen ja tukipalvelujen järjestämiseen mutta myös kuntasuunnitteluun tai esteettömään rakentamiseen.

Tulleet ehdotukset arvioidaan ja parhaimmista kootaan Hyvien käytäntöjen tietopankkia. Tulokset raportoidaan sosiaali- ja terveysministeriölle.

Toivomme, että lähetät kuvauksen kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestämisen hyvistä käytännöistä **1.4.2004 mennessä osoitteella:**

**Kehitysvammaliitto
Tutkimusyksikkö Kotu
Viljatie 4 A, 00700 HELSINKI tai
sähköpostiosoitteella ilona.ainali@famr.fi.**

**Tarkempia ohjeita ja lisätietoja
saat Kehitysvammaliiton
internet-sivuilta
www.kehitysvammaliitto.fi/kotu
tai soittamalla projektisihteeri
Ilona Ainali, puh. 09-34809263,
ilona.ainali@famr.fi tai tutkija Tua
Nummelin, puh. 09-34809259,
tua.nummelin@famr.fi**

Liite 6.

Vammaisten ihmisten asumisen laatusuositukset Kehitysvammaisille tarkoitettujen asumispalvelujen itsearviointi

Kunta: Jämsänkosken kaupunki

Vastuuhenkilö: Leena Rauhamäki, Päivi Harju

Päivämäärä: 12.05.2004

Arvioitava laatusuositusalue:

Asunnot ja yksilölliset palvelut

Yleistä Jämsänkoskesta

Jämsänkoski on n. 7600 asukkaan kaupunki eteläisessä Keski-Suomessa aivan Jämsän kaupungin kyljes-sä vesistöjen äärellä. Jämsänkoskella on pitkät metsäteollisuuden perinteet ja kansainväliset suuryritykset kuten metsäjätti UPM Oy sekä biokemian huippuosaja Genecor International Oy tekevät Jämsänkoskesta teollisen keskuksen. Elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi Jämsänkosken kaupunki tukee monin tavoin yrittäjyysasenteen lisäämistä.

Jämsänkosken asukkaiden ikärakenne on työkään painottuva, 15 – 64 -vuotiaita väestöstä on noin 65%. Jämsänkoski on muuttotappiainen kunta, joskin väkiluvun laskua on pystytty viime vuosina hidastamaan. Työttömyys oli vuonna 2003 keskimäärin 16,1%, mikä oli hiukan enemmän kuin edellisellä vuonna.

Kehitysvammaisia asukkaita kunnassa on 56 henkilöä vuoden 2004 tilaston perusteella eli noin 0,7% kunnan asukasluvusta. Heistä 12 on alle 18-vuotiaita, 43 työkäisiä ja yksi ikäänntyvä (yli 65-vuotias). Kehitysvammaisista asuu 30 (54%) omaisten luona, 12 (21%) kunnan järjestämässä palveluasumisessa (tukiasun-nossa, asuntolassa, perhehoidossa), 7 (12,5%) itsenäisesti omassa asunnossa asuvaa (vuokra-asunto tai omistusasunto) ja 7 (12,5%) Suojarinteen ja Ylisen palvelukeskuksissa laitostasoi-sessa asumisessa. Ylisen palvelukeskuksen on matkaa Jämsänkoskelta noin 110 km ja Suojarinteen palvelukeskuksen noin 105 km.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on Vammaispalveluiden keskisuomalainen toimintamalli – hankkeen avulla luomassa uutta vammaispalveluiden toimintamallia, jonka ratkaisuihin huomioidaan kehitysvammaisille sekä vammaispalvelulain yhteensovittaminen. Hankkeen toiminta-ajatuksena on, että julkisen palvelujärjestelmän sekä kolmannen sektorin välistä vastuuta voidaan kehittää tietoisella työllä. Yhteistyö-muodot sekä sopimusten luominen lähtevät seudullisista sekä alueellisista tarpeista huomioiden myös maa-kunnalliset ajankohtaiset tekijät. Keski-Suomen maakunnassa on ajankohtaista erityishuoltopiirin kuntayhtymän keskitettyjen palveluiden purkautuminen seudullisiksi palveluiksi.

Kunta tuottaa jonkin verran julkisia palveluita seudullisesti yhteistyössä Jämsän kunnan kanssa. Seutukunnallista yhteistyötä on tehty jo useamman vuoden ajan, jolloin molempien kaupunkien palvelut täydentävät toisiaan ja täten pyritään saavuttamaan laajempi palveluvalikoima. Kehitysvammaisissa seutukunnallinen yhteistyö näkyy ennen kaikkea kehitysvammaisten asumispalveluissa, joita ostetaan tarpeen mukaan ristiin (Jämsässä ohjattu asuntola ja Jämsänkoskella autettu asuntola).

Kunnan kehitysvammopalvelut sisältyvät sosiaalilautakunnan toimialueelle, jonka toiminta-ajatus (taloussuunnitelma 2004-2006) on kirjattu seuraavasti: ”Sosiaalitoimen perustehtävänä on eri yhteistyötahojen kanssa turvata kaupunkilaisille heidän tarvitsemansa sosiaali- ja terveyspalvelut sellaisina, että ne turvaavat ja tukevat kaupunkilaisten kykyä selviytyä erilaisissa elämäntilanteissa”. Viidestä painopistealueesta kaksi kohdistuu kehitysvammopalveluihin. Nämä ovat:

- Seudullisen kehitysvammahuollon palvelujen kehittäminen tavoitteena laitoshoidon kustannusten vähentäminen ja palvelujen laatujärjestelmän luominen.

- Työvalmennussäätiö Avituksen toiminnan kehittämiseen osallistuminen ja toiminnan vakiinnuttaminen. Kehitysvammahuollon toiminta-ajatus on taloussuunnitelmassa vuosille 2004-2006 kirjattu seuraavasti: ”Kehitysvammaisten erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito”. Taloussuunnitelmassa kehitysvammahuollon palvelukuvaus on seuraava: ”Kehitysvammaisille järjestetään laadukkaita ja asiakaslähtöisiä asumis-, laitoshoidon-, perhehoito-, neuvola- sekä muita erityishuollon palveluita”. Suunnitteluvuosina 2005-2006 kunnallista ja seutu-kunnallista palvelujärjestelmää kehitetään palvelurakenneselvityksen pohjalta sovittujen linjausten mukaan.

Kehitysvammopalvelujen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaavat sosiaalijohtaja, johtava sosiaalityöntekijä, asuntolanhoitaja, palveluohjaaja sekä alueelliset sosiaalityöntekijät (3 kpl). Sosiaalijohtajan lisäksi kunnassa ei ole muita työntekijöitä, joiden tehtäviin olisi sisällytetty kehitysvammopalvelujen kokonaisvaltainen kehittäminen tai koordinointi. Kehitysvammaisten asumisyksikkö on itsenäinen tulosityksikkö, jonka esimies vastaa yksikön tarjoamista palveluista, mutta on suoraan tilivelvollinen sosiaalijohtajalle. Henkilöstö kehitysvammopalveluissa työskentelee pääosin omissa yksiköissään ja henkilöstön yhteiskäyttö ja työnkierto on vähäistä. Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta siirtyi kunnan alaisuudesta vuonna 2003 perustetun Työvalmennussäätiö Avituksen alaisuuteen, jolta kunta ostaa palveluita.

Jämsänkosken kaupunki on mitannut vaalikauden 2001-2004 aluksi kuntalaisten tyytyväisyyden palveluihin. Saadut tulokset olivat erinomaisia ja antoivat hyvän lähtökohdan palveluiden kehittämisstrategialle. Uusi mittaus tehdään vuonna 2005. Sosiaali- ja terveyshuollossa tyytyväisyys voidaan katsoa lähes riittäväksi. Kehittämistarpeet johtuvat pääosin muista kuin laatu- tai riittävyysistä. Kustannustehokkuuden lisäämiseksi ja palveluiden tulevan tarpeen kattamiseksi palvelurakennetta kehitetään mm. kehitysvammahuollossa. Kuntalaiskyselyssä Jämsänkosken vammaispalvelut saavat maan keskiarvoa paremmat tulokset (asiat hoidettu hyvin %).

Jämsänkosken kaupungin omana toimintana kehitysvammahuollon asumispalveluissa toimii Linnakoti, jossa on 15 asuntolapaikkaa. Linnakoti on autettu asuntola, jossa on henkilökuntaa asuntolanhoitaja sekä 9 hoitajaa. Palveluohjaaja toimii osa-aikaisena hoitajana Linnakodissa (työajasta noin 56 % on hoitajan tehtäviä ja 44 % palveluohjaajan tehtäviä). Aamuvuorossa Linnakodissa on 2 hoitajaa, iltavuorossa 3 hoitajaa ja yövuorossa 1 hoitaja. Toiminnallisesti iltavuorojen aikana Linnakoti on jaettu kahteen eri ryhmään, Tupaan ja Kammariin, jolloin asukkaat saavat yksilöllisempää hoitoa sekä ohjausta sekä yleisilmapiiri rauhoittuu huomattavasti. Linnakodin lähes kaikki asukkaat käyvät päivätoiminnoissa Työvalmennussäätiö Avituksen eri toimipisteissä.

Linnakoti on määritelty oman perustehtävänsä seuraavasti: ”Asumispalveluiden toteuttaminen kehitysvammaisille henkilöille jokaisen yksilölliset lähtökohdat huomioiden”. Linnakoti on kuulunut Kehitysvammaliiton Alli-laatuprojektiin vuodesta 2002 ja jatkaa yhä edelleen vuoteen 2005. Alli-laatuprojektissa Linnakodin kehittämishankkeena on ollut asukkaiden kotipäivien sisältöjen kehittäminen. Kotipäivänä 3-4 asukasta jää vuorollaan kotiin ja saavat yksilöllisempää ohjausta. Kotipäivinä voidaan myös toteuttaa asukkaiden omia, yksilöllisiä toiveita, esim. uimahallissa tai ostoksilla käynnit.

Kaupungin käytäntöjen kuvaus

Jämsänkosken kaupungilla oli 2 itsearviointiryhmää

-itsearviointiryhmä kehitysvammaisille henkilöille, joka kokoontui kaksi kertaa. Ryhmään kuului yhteensä 15 eri ikäistä Avituksen Metsurintien toimipisteessä käyvää kehitysvammaista. Ryhmää tuleminen oli vapaa-ehtoista. Työskentely tapahtui haastattelemalla apukysymysten avulla.

-itsearviointiryhmä, johon kuului vs. sosiaalijohtaja, palveluohjaaja, yleisen asumistoimen edustaja, asumispalveluiden käyttäjien omaisia sekä asumisyksikön edustajia. Ryhmä kokoontui myös kaksi kertaa.

Riittävästi esteettömiä ja toimivia asuntoja

Jämsänkosken kaupungilla ei ole julkista rakennustoimintaa vaan se keskittyy vuokra-asuntotoimintaan. Jämsänkosken kaupunki omistaa Jämsänkosken Kiinteistöt Oy:n, jolla on noin 500 vuokra-asuntoa ja Van-husten ja vammaisten tuki ry:llä 56 asuntoa, joiden molempien vuokrauksesta huolehtii Jämsänkosken Kiinteistöt Oy:n toimitusjohtaja. Vuokra-asuntoja on tällä hetkellä muutamia vapaana. Kaupungin vuokra-asunnot eivät ole aina muunneltavissa, mutta mahdollisuuksien mukaan tehdään tarpeelliset muutostyöt. Vanhojen vuokra-asuntojen suunnittelussa ei ole välttämättä huomioitu käyttäjien mielipidettä, mutta uusien asuntojen suunnittelussa huomioidaan asunnon tulevat käyttäjät ja heidän tarpeensa.

Seudullista yhteistyötä kehitysvammahuollon asumispalveluiden järjestämisessä tehdään Jämsän kaupungin kanssa. Jämsänkosken kaupungilla on omana toimintana autettu asuntola, jossa on 15 asuntolapaikkaa ja Jämsän kaupungilla ohjattu asuntola, jossa on 8 paikkaa ja tukiasuntoja. Kaupungit ostavat toisiltaan palveluita ristiin. Tukiasumiseen on resurssoitu ohjatun asuntolan yhteydessä jämsässä. Jämsässä asuu yksi tukiasunnossa asuva jämsänkoskelainen kehitysvammainen. Suunniteltua tukiasumista ei ole kunnassa. Itsenäisesti asuvia kehitysvammaisia on tällä hetkellä seitsemän, joista yhdellä on henkilökohtainen avustaja. Itsenäisesti asuvia tukee tarvittaessa palveluohjaaja sekä kotipalvelu. Jämsän ohjatussa asuntolassa asuu tällä hetkellä kaksi jämsänkoskelaista ja Jämsänkosken autetussa asuntolassa seitsemän jämsänkoskelaista. Kaksi jämsänkoskelaista on perhehoidossa muilla paikkakunnilla sekä yksi jämsänkoskelainen asuu palvelu- ja kuntoutuskodissa muulla paikkakunnalla. Jonoja asumispalveluihin ei ole tällä hetkellä.

Laitostasoista asumista ei ole tarjolla omassa kunnassa vaan palvelut ostetaan joko Suojarinteen tai Ylisen palvelukeskuksesta. Tällä hetkellä Suojarinteen palvelukeskusta käyttää kuusi jämsänkoskelaista ja Ylisen palvelukeskusta yksi jämsänkoskelainen henkilö. Kotona asuu 18 yli 18-vuotiasta kehitysvammaista sekä 12 alle 18-vuotiasta.

Kehitysvammaisten henkilöiden asumistarpeesta ei ole tehty systemaattista kartoitusta.

Tuki- ja palvelusuunnitelmaan huomioidaan kehitysvammaisten toiveet ja odotukset sekä mahdolliset asumistarpeet. Tarjolla olevat mahdollisuudet ohjaavat suunnitelman tekoa.

Yksilöllisillä palveluilla yhdenvertaisuuteen

Kehitysvammaisten palvelusuunnitelmat valmistelee sekä laatii kehitysvammaisten palveluohjaaja, prosessissa on mukana myös aluevastaava sosiaalityöntekijä. Palveluohjaaja on osa-aikainen, jolloin hänen työ-ajastaan on noin 44% palveluohjausta ja 56% hoitajan työtehtäviä autetussa asuntolassa (vuonna 2003). Palveluohjaaja tukee myös tukiasumista kunnassa yhdessä kotipalvelun

kanssa, muuta erillistä resurssointia ei ole. Palvelusuunnitelmia on laadittu noin 90%:lle aikuisista kehitysvammaisista. Palveluohjaaja valmistelee suunnitelmaa ja selvittelee eri asioita yhdessä kehitysvammaisen asiakkaan omaisen kanssa. Itse palvelusuunnitelman laadinnassa on aina paikalla kehitysvammaisen henkilö omainen ja pääsääntöisesti myös itse asiakas (jos ko. henkilö ei ole itse paikalla, siihen on erittäin pätevä syy). Palvelusuunnitelma tarkastetaan tarpeen mukaan yksilöllisesti sopien riippuen asiakkaan elämäntilanteesta. Kehitysvammaisille lapsille ja nuorille pidetään HOJKS- ja HOPS-palaverit, joissa tarvittaessa käsitellään palveluiden tarvetta.

Palvelusuunnitelmista saatu kehitysvammaisten henkilöiden tarpeet ja toiveet eivät aina siirry eteenpäin. Ongelmia on systemaattisessa tietojen siirrossa, jakamisessa, keräämisessä sekä jatkokäytössä. Myöskin Vammaispoliittisessa ohjelmassa on huomattu, että tieto ei aina siirry käyttäjille asti.

Kehitysvammahuollon asumispalveluiden henkilöstömäärä ei tällä hetkellä riitä tukiasumisen ohjaukseen, yksilölliseen hoitoon ja ohjaukseen (asukkailla tarpeita, joita ei pystytä toteuttamaan) eikä poikkeustilanteisiin, jolloin tulee miettiä muita ratkaisuja. Systemaattinen asumisvalmennus puuttuu kunnasta kokonaan.

Vammaispalvelulain mukaisista tukipalveluista myönnetään avustajia, kuljetuspalveluita, apuvälineitä sekä lapsille ja nuorille elva (erityislastenvahti) –toimintaa. Palveluita ei myönnetä pelkästään kehitysvamman perusteella. Sopeutumisvalmennuksena on myönnetty ratsastusta ja vertaisryhmätapaamisia.

Asiakaspalautetta ei ole kerätty kunnassa. Myöskään kehitysvammaiset eivätkä heidän omaisensa ole osallistuneet kehitysvammahuollon kehittämissuunnitelmien tekoon.

Vahvuudet kunnan toiminnassa:

Asuminen:

- kunnan kaavoituksessa sekä kunnallistekniikan rakentamisessa noudatetaan kestävän kehityksen periaatteita ja kaavoitus on joustavaa
- asumispalveluihin ei ole tällä hetkellä jonoja
- uudisrakennukset ovat toimivia ja monimuotoisia
- pienen kaupungin etuna ovat turvallisuus, väljä rakentaminen sekä läheinen luonto
- seudullinen yhteistyö Jämsän kaupungin kanssa kehitysvammahuollon asumispalveluiden järjestämisessä
- asumispalveluiden laadun systemaattiseen arviointiin ja kehittämiseen on panostettu vuodesta 2000 lähtien (Kehitysvammaliiton tekemä Kehitysvammapalvelut Jämsän seudulla – Jämsän ja Jämsän-kosken kaupunkien palvelujen arviointia ja kehittämisehdotuksia)
- asumisyksikön kuuluminen Kehitysvammaliiton Alli-laatuverkostoon vuodesta 2002 lähtien
- kehitysvammahuollon asumispalveluiden kehittämisessä sekä suunnittelussa tiivis seutukunnallinen yhteistyö Jämsän kaupungin kanssa. Yhteistyö auttaa laajemman palveluvalikoiman tuottamisessa.

Yksilölliset palvelut:

- palveluohjausta saatavana kunnassa
- palvelusuunnitelma laadittu noin 90%:lle aikuisista kehitysvammaisista

Parantamisalueet kunnan toiminnassa:

Asuminen:

- kehitysvammaisille soveltuvien asuntojen määrä on vähäinen ja ne sijaitsevat vuokrataloalueilla, joissa asukkaiden vaihtuvuus on suurempaa ja asuminen rauhattomampaa
- kaupungin vuokra-asunnot ovat iäkkäitä ja niissä on korjaustarpeita, eivätkä ne ole aina muunneltavissa
- asuntojen sijainti sellaisilla paikoilla, että liikuntarajoitteisten liikkuminen vaikeaa, palvelut kaukana, ei paikallisliikennettä, liikkuminen maastollisesti hankalaa, mäkiä ym.
- kunnassa ei suunniteltua tukiasumista, vaan itsenäisesti asuvia tukee tarvittaessa palveluohjaaja sekä kotipalvelu
- kunnassa ei ole lainkaan kehitysvammaisille suunnattua ns. ryhmäasumista
- kehitysvammaisten henkilöiden asumistarpeesta ei ole tehty systemaattista kartoitusta, joten heidän tämän hetken toiveistaan ja tarpeistaan ei ole tarkkaa tietoa.

Yksilölliset palvelut:

- Jämsänkosken kaupungilla ei ole vammaispalveluissa omaa sosiaalityöntekijää, vaan aluevastuun mukaisesti jokainen sosiaalityöntekijä vastaa oman alueensa asukkaista
- palveluohjaajan nykyinen työaika koetaan riittämättömäksi, aika ei riitä esim. kotikäynteihin.
- tuettuun asumiseen ei ole resurssoitua henkilökuntaa, vaan palveluohjaaja yhdessä kotipalvelun kanssa tukee tarvittaessa itsenäisesti asuvia kehitysvammaisia.
- myöskään kunnan asumispalveluiden henkilöstömäärä ei tällä hetkellä riitä tukiasumisen ohjaukseen, yksilölliseen hoitoon ja ohjaukseen eikä poikkeustilanteisiin
- tulevaisuudessa kehitysvammahuollon pätevän hoitohenkilökunnan rekrytointiin tulee kiinnittää erityistä huomiota
- palvelusuunnitelmista saatu tieto kehitysvammaisten henkilöiden tarpeista ja toiveista ei aina siirry eteenpäin
- ongelmia on systemaattisen tiedon keräämisessä, jakamisessa, siirrossa ja jatkokäytössä
- tarjolla olevat rajalliset mahdollisuudet ohjaavat pasu:n tekoa, jolloin asumisratkaisut eivät välttämättä ole asiakaslähtöisiä eikä yksilöllisiä ratkaisuja voida aina toteuttaa
- tieto kehitysvammahuollon eri palveluista ei aina riittävästi tavoita palveluiden mahdollisia tarvitsijoita
- systemaattinen asumisvalmennus puuttuu kunnasta kokonaan eikä asumiskokeiluja pystytä asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaisesti toteuttamaan. Asumisvalmennuksesta toivotaan ohjausta arjen askareisiin esim. ruoan valmistukseen.
- Kehitysvammahuollon laadullista kehittämistä ei ole tehty järjestelmällisesti yhdessä palveluiden käyttäjien kanssa
- järjestelmällinen ja säännöllinen asiakaspalautteen kerääminen puuttuu

Huomioita laatusuositusten toimivuudesta:

- laatusuositukset koettiin hyvin yleisiksi ja vaikealukuisiksi
- suositusten toteutuminen käytännössä?
- suositusten koettiin olevan kaukana arkipäivän työstä

Kokemuksia itsearviointin toteuttamisesta:

- kaikkien kokoukseen osallistuneiden näkemykset saatiin hyvin esille tällä tavalla
- syntyi oikeita keskusteluja käsiteltävistä asioista